

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 48

София, петък, 2 март

1928 г.

49. заседание

Четвъртък, 1 март 1928 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 16 ч. 30 м.)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Понеже има пуждното число народни представители, обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Еминъ Агушевъ, Тахировъ, Николай Алексиевъ, Хафузъ Садъкъ Алиевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Христо Баевъ, Христо Барабиевъ, Стефанъ Бояджиевъ, Димитъръ Бърговъ, Ради Василевъ, Вълчо Даскаловъ Вълчовъ, Йорданъ Гавалиновъ, Хюсеинъ х. Галибовъ, Мехмедали Герай, Димитъръ Гичевъ, Христо Горневъ, Георги Губидликовъ, Панайотъ Данчевъ, Добри Даскаловъ, Добри Димитровъ, Стефанъ Димитровъ, Момчо Дочевъ, Георги Енчевъ, Трифонъ Ерменковъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Димитъръ Ивановъ II, Савчо Ивановъ, Христо Илиевъ, Левъ Кацковъ, Величко Кознички, Гето Кръстевъ, Коста Лудчевъ, Хипекъ Майеръ, Милю Милевъ, Петъръ Миновъ, Запрянъ Миховъ, Иванъ Петровъ Недѣлковъ, Димитъръ Нейковъ, Йовчо Николаевъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Иванъ х. Николовъ, Грую Павловъ, Георги Петровъ Панайотовъ, Аврамъ Стоиловъ Петровъ, Иванъ Петровъ, Александъръ Пиронковъ, Георги Т. Поповъ, Георги Семерджиевъ, Пандо Сидовъ, Петъръ Тодоровъ, Иванъ Христовъ, Георги Чернооковъ, Теню Янъзовъ и Димитъръ Яневъ)

Съобщавамъ, че бюрото на Събранието е разрешило отпускъ на следните народни представители:

На г. Георги Петровъ — 2 дни;
 На г. д-ръ Никола Чирпанлиевъ — 4 дни;
 На г. Стойчо Георгиевъ — 1 день;
 На г. Стоянъ Керловъ — 1 день;
 На г. Еминъ Агушевъ — 2 дни;
 На г. Хафузъ Садъкъ Алиевъ — 2 дни;
 На г. Стефанъ Димитровъ — 2 дни;
 На г. Иванъ х. Николовъ — 2 дни;
 На г. Георги Драгевъ — 1 день и
 На г. Димитъръ Яневъ — 3 дни.

Народниятъ представителъ г. Петъръ Тодоровъ, който се е ползувалъ съ повече отъ 20 дни отпускъ, моли да му се разреши още 10 дни отпускъ. Които съ съгласни да му се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болишинство, Събранието приема.

Народниятъ представителъ г. Хюсеинъ х. Галибовъ, който се е ползувалъ също съ повече отъ 20 дни отпускъ, моли да му се разреши още 2 дни отпускъ. Които съ съгласни да му се разреши исканиятъ отпускъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болишинство, Събранието приема.

Съобщавамъ, че е постъпило питане отъ народните представители г. г. Илия Георговъ и Никола Андреевъ къмъ г. министра на вътрешните работи и Народното здраве за насилния, извършени презъ време на селско-общинските избори. Това питане ще бъде съобщено на респективния министъръ.

С. Златевъ (з. в): Г. председателю! Нѣма ли да се отговори на нашитъ питанья?

Председателстващъ А. Христовъ: Г. г. министритъ сж засти.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

Първата точка отъ дневния редъ е: продължение разисванията по първото четене на законопроекта за отмиънение закона за общъ български правописъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Никола Андреевъ, който ще прочете една декларация.

Н. Андреевъ (р): Г. г. народни представители! По поводъ внесеня законопроектъ за отмиъняване на закона за общъ българския правописъ, радикалската парламентарна група, като взема предъ видъ естеството на този законъ и като изхожда отъ нуждата да бъде по-прецизна и ясна въ заявяване своето становище, има да направи следната декларация: (Чете)

„1. Намира, че отъ нѣколко години насамъ българскиятъ книжовенъ езикъ страда отъ правописна анархия;

„2. Това състояние е резултатъ, между другото, и на погрѣшното схващане по законодателенъ редъ да се създава и налага български правописъ; такова едно схващане е особено вредно, когато се предлага проектъ за правописъ, който иска да скѣса съ нашитъ книжовни традиции или който не се одобрява отъ главните творци на българското книжовно слово: писатели и учени.

„Радикалската парламентарна група счита, че българскиятъ книжовенъ езикъ трѣбва да има единъ единственъ правописъ, който да обединява българските говори и да бъде символъ на националното единство на българщината.

„За постигането на тая културна и национална цель, радикалската парламентарна група намира, че трѣбва частъ по-скоро да се възложи на една комисия отъ филолози, писатели и общественици, застъпващи различни гледища по правописния въпросъ, която да изработи правописа на българския книжовенъ езикъ.

„Така изработениятъ правописъ да се наложи съ авторитета на неговитъ автори, съ своята системность и правилность, а не съ наказателните санкции на г. министра на просвѣтата.

„Ето защо радикалската парламентарна група, като счита, че законътъ за общъ български правописъ отъ 1922 г. трѣбва да бъде отмиъненъ, заявява, че не може да приеме и чл. 2 на предлагания проектъ, съ който г. министърътъ на просвѣтата иска да му се даде право, той да установи общия български правописъ и да налага санкции срещу ония, които не биха го възприели — нѣщо, което е несъмвѣстимо съ понятието за свобода на свѣстѣта и за свободата на културните съревнования“.

Комисията да има предъ видъ нуждата отъ единъ правописъ, който да отговаря на духовното единство на българското племе.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

Министър Н. Найденов: Г. г. народни представители! Принуден съм да взема думата, преди да се изчерпи листата на ораторитъ, записани по внесения от менъ законопроектъ за общъ правописъ, за да дамъ нѣкои освѣтления, както по самия правописъ, така и по целитѣ, които се преследватъ съ внесения законопроектъ, освѣтления, които, смѣтамъ, ще отстранятъ известни недоразумения и ще направятъ съвършено излишни и неумѣстни нѣкои отъ обвиненията, които се отпиратъ къмъ правителството, което внася този законопроектъ.

Каква е, преди всичко, целта на законопроекта? Целта на законопроекта, на първо мѣсто, е да отмѣни съществуващия, неотмѣненъ още, законъ за общъ български правописъ. Вѣрно е, че отъ гледище на закона, ние имаме едно ненормално положение, което продължи твърде много време. Защо това положение продължи толкова време? Това се дължи на редица обстоятелства, върху които азъ подробно нѣма да се спирамъ. Но една отъ причинитѣ да не се бърза съ отмѣняване формално на закона отъ 1922 г. е, че се чакане компетентниятъ институтъ у насъ, Академичията на наукитѣ, да излѣзе съ едно мнение по въпроса, което да обобщава, едно мнение преодоляващо, най-малко, въ собствената му срѣда, та по тоя начинъ ония институти, които иматъ формално право да установяватъ правописъ, каквото е Министерството на народната просвѣта, да иматъ задъ себе си едно мнение и на научния институтъ — Академичията на наукитѣ.

Обаче въ това продължително време на чакане Академичията на наукитѣ не можа да излѣзе съ едно мнение общо, съ едно мнение, най-малко, на бошинството, преодоляващо или значително, въ своята срѣда. И тамъ има различия въ мненията, и тамъ спорятъ върху правописа, или ако не върху общитѣ линии на правописа, то поне върху подробности. Това обстоятелство, казвамъ, прѣчеше да се внесе въпросътъ частъ по-скоро тукъ.

Днесъ, следователно, ние се намираме отъ формално гледище въ следното положение. Имаме единъ правописъ, който се употребява отъ 4 години насамъ, възъ основа на едно министерско постановление, който се смѣта за установенъ правописъ отъ Министерството на просвѣтата; имаме, обаче, и единъ законъ, който формално не е отмѣненъ. И прави смъ — азъ правя тая кондесия — ония господа оратори, които казватъ: „Ние имаме единъ правописъ, който е правописъ незаконенъ, тъй като има законъ, който установява другъ правописъ, който не е въ употребѣ вече отъ 4 години насамъ“. Затова именно, че целта на този законопроектъ е, преди всичко, да се поправи това ненормално отъ гледището на закона положение, азъ прибѣгнахъ до оная техника, която смято така бѣше предметъ на критика отъ страна на нѣкои г. г. оратори — поставихъ първо чл. I, да се отмѣни съществуващиятъ законъ за общъ български правописъ, а следъ това вече следва оная разпоредба, съ която се натоварва, оторизира министърътъ на просвѣтата да въведе или да установи общъ български правописъ, или, по-скоро, да направи задължителенъ оный правописъ, който днесъ е въ употребѣ, по силата на постановлението на Министерския съветъ отъ 1923 г. Толкозъ по въпроса, защо сме се бавили съ внасянето на специаленъ законопроектъ по правописния въпросъ, а смято така и защо се е прибѣгнало до тая техника въ редактирането на внесения законопроектъ, като се поставя на първо мѣсто разпоредбата за отмѣнение на закона отъ 1922 г., а на второ мѣсто правото на Министерството да установи задължителенъ правописъ, възъ основа на тоя законопроектъ.

Ако внесениятъ законопроектъ се задоволише само съ разпоредбата на чл. I, смѣтамъ, че нѣмаше да има споръ въ нашата срѣда, освенъ по съществуващото въпроса: кой правописъ е по-правиленъ, кой правописъ е по-приемливъ: дали оный правописъ, който се наричаше тукъ, не знамъ защо, трудовъ правописъ, пролетарски правописъ, или оный, който днесъ е установенъ и който отъ смятитъ оратори се таксуваше като буржоазенъ правописъ. Да си призная, подобни абсурди, когато се говори по въпроса за правописа, не съмъ слушалъ, и трѣбваше тукъ въ Парламента да излѣзе единъ ораторъ отъ нашата срѣда, за да ги чуя. Правописъ трудовъ и нетрудовъ, правописъ пролетарски или буржоазенъ не съществува. Има правописъ единъ само за единъ народъ: той е общъ, националенъ правописъ, и всички класи, всички лица на даденъ народъ си служатъ съ този правописъ. Дотогава докогато вследствие на една еволюция въ езиковната наука съответниятъ компетентни институти не възприематъ известна промѣна,

дотогава този правописъ трѣбва да се спазва отъ всички като емблема на народно, национално единство, като начинъ на общъ изразъ мисълта на ония, които сж членове отъ една нация, отъ единъ народъ.

Но въ законопроекта, който азъ внесохъ, съществува и втора наредба, около която се породиха и спороветѣ. Втората разпоредба, съдържаща се въ чл. 2 на законопроекта, натоварва министъра на просвѣтата да установи общъ задължителенъ правописъ — цитирамъ текстуално тази разпоредба — за всички учреждения и за всички печатни произведения въ страната.

Преди да се спра на текста на чл. 2 отъ законопроекта, така както е внесенъ, азъ трѣбва да се спра на други нѣкои въпроси, за да отстраня спорното отъ неспорното и да разчистя, така да се каже, терена при нашитѣ разисквания, поне за ония, които следватъ следъ мене, записани въ листата на ораторитѣ.

Първиятъ въпросъ, на който трѣбва да се отговори, е следниятъ: кой установява общия правописъ въ една държава, и какъ се процедира при установяването на таквъ общъ правописъ на единъ народъ?

Азъ не оспорвамъ — нека бждемъ начисто по този въпросъ — мисълта, която се лансира не само отъ лѣво, която се лансира и отъ нашата срѣда, мисълъ, която се е поддържала и когато се е внесълъ и разглеждалъ законопроектътъ на г. Омарчевски презъ 1922 г., а именно, че уреждането на правописа не е въпросъ на законодателенъ актъ, че правописъ не може да се установява по законодателенъ редъ. Противното би било една еретична мисълъ, отъ която, макаръ и късно, г. Омарчевски вчера отъ трибуната се отказа. Той каза: „Азъ признавамъ, че извършихъ грѣшка въ 1922 г., като сложихъ на разискване въ Парламента въпроса за правописа“ — грѣшка, която твърде много струва на българската книжнина и на българската обществена мисълъ, защото, както и после ще се спра на това, ако има днешъ анархия въ правописа, дължи се това преди всичко, дори изключително, на факта, че единъ министъръ на народната просвѣта въ 1922 г. излѣзе предъ българския Парламентъ съ законопроектъ за уреждане на правописа. Дотогава — много справедливо отбеляза г. Козимички — имаше спорове около правописа, както има спорове върху всѣки наученъ въпросъ. Рѣдко са онѣзи въпроси, около които да нѣма различни гледища, върху които да има единодушие, единомислие. И преди закона на Омарчевски се спореше върху известни букви въ нашия правописъ; спореше се какъ да се пишатъ известни думи, обаче, тия спорове, до закона на Омарчевски, не излизаха отъ рамкитѣ на научността, не излизаха отъ рамкитѣ, които поставя филологичката наука у насъ. Политически елементъ, елементъ на партизанство въ правописнитѣ спорове се внесе за пръвъ пътъ съ закона на г. Омарчевски. И затова въ една своя бележка, съ която го прекъснахъ вчера, азъ казахъ — и бѣхъ правъ, и днесъ твърдя това — че виновникъ за внасянето на анархия въ нашия правописъ е г. Омарчевски, като авторъ на закона отъ 1922 г. Вие чувате и днесъ, че единъ отъ мотивитѣ му, за да се законодателствува по въпроса за правописа, е билъ политически. Вие чувате даже оратори отъ оная страна (Сочи работницитѣ), които таксуватъ единия правописъ като трудовъ, пролетарски, а другия — като буржоазенъ. Та това е именно политическиятъ елементъ, който се е внесълъ, който се внася дори и днесъ, по единъ таквъ въпросъ, какъвто е този за правописа.

Г. г. народни представители! Народното събрание не може да се занимава съ подробности по правописа. Не може правописътъ да бжде сложенъ на разглеждане тукъ въ едно политическо тѣло, въ пленума на една политическа институция, каквато е Народното събрание, и да се разисква где да се пише т, где да се пише ъ или ѣ и да се пишатъ ли въобще или не тия букви въ нѣкои думи. Това би значило да обърнемъ законодателното тѣло, Парламента, въ едно събрание на филолози, което да разисква научни въпроси не отъ негово компетентностъ. И азъ не вървя по сѣщия пътъ — мисълъ, която се лансира погрѣшно отъ страна на нѣкои г. г. народни представители — по пътя на г. Омарчевски; азъ не слагамъ да се разисква тукъ самиятъ въпросъ на правописа; азъ искамъ чрезъ законопроекта само да се оторизира Министерството на народното просвѣщение да установи правописъ, който да бжде задължителенъ, както е казано въ законопроекта, за всички учреждения и лица, което не е равнозначущо съ начина на процедирането, до който прибѣгна г. Омарчевски, като внесе въпроса и за самия правописъ да се разисква въ срѣдата на Народното събрание. Разбира се, другъ е въпросътъ дали вие ще се съгласите да дадете това право на министерството. Може да се критикува и този начинъ на про-

цедиране, до който азъ приби́гвамъ въ чл. 2 отъ законо-проекта, именно, дали трѣбва да се оторизира министерътъ на просвѣтата, дали той трѣбва да се ограничи съ друго едно условие, каквото изтъкна г. Мирчевъ — че трѣбва Академията на наукитъ да си каже думата, и тогава да се установи този правилосъ и пр. и пр., — но това въ всички случаи е другъ въпросъ.

Поставямъ си и другия въпросъ, за който споменахъ преди малко: какъ се установява и кой установява общия правилосъ въ една държава и каква е била практиката, традицията у насъ?

За да бъдете освѣтлени по този въпросъ, азъ ще се отклоня малко, като използвамъ нѣколко исторически бележки. Въпросътъ за правописа на българския книжовенъ езикъ е занимавалъ нашитъ учени и книжовници много отдавна; въ продължение на повече отъ половина вѣкъ той не сѣва отъ сцената на ученитъ прелирини и се колебае постоянно ту въ една, ту въ друга посока. Преди освобождението още гледницата за българския книжовенъ езикъ се групиратъ въ две школи — Търновска и Пловдивска, — и едни отъ писателитъ се придържатъ въ едната, други — въ другата, споредъ влиянието, което сѣ изпитали. Една общоприемлива база за разрешението на правописния въпросъ можа да се постигне само следъ намѣсата на бележития български ученъ Маринъ Дриновъ. Благодарение на личния си авторитетъ, като човѣкъ на науката, той успѣ да посочи общоприемливи начала за нашия правилосъ, като нагоди сѣмния по източно-българското наречие. И наистина едва следъ тази намѣса и следъ неговитъ упѣтавания можа да се постигне едно примирение на ония противоречия, които дотогава съществували по правописния въпросъ, безъ, обаче, последниятъ да се смѣта за окончателно разрешенъ, защото другитъ български наречия мѣчно се подаваха на ония рамки, които бѣха създадени за източно-българското наречие, тѣкъ и за последното схващанята по отношение на правописа не бѣха изчерпателни. По тия именно причини въпросътъ за правописа на българския книжовенъ езикъ се е смѣталъ все още неразрешенъ.

Нашата филоложка наука въ лицето на своитъ представители не е преставала да разглежда този въпросъ и да дава мнение за неговото правилно разрешение. Не сѣ били чужди на тия грижи и отдѣлни наши книжовници. Министерството на народното просвѣщение по силата на задължението, което то има къмъ страната, като върховно културно учреждение, и изхождайки отъ резултатитъ на нашата филоложка наука и доводитъ на едни и други книжовници и учени, е взело най-после въ своитъ раце разрешението на правописния въпросъ. Така, въ окръжно предписание № 431 отъ 15 януарий 1899 г. тогавашниятъ министъръ на народното просвѣщение Иванъ Вазовъ е разпратилъ до училищата въ страната едно упѣтаване за общото правописание, като нарежда правилосътъ, препоръчанъ чрезъ упѣтаването, да се употрѣблява заанапредъ, както въ официалната переписка между учители, директори, инспектори и министерството, тѣй и въ всички писмени упражненія на ученицитъ. Съ сѣщото окръжно предписание се съобщава, че е направено нуждното, щото всичкитъ учебници да се препечатватъ и напечатватъ заанапредъ съ препоръчания правилосъ.

Втори пътъ презъ следната година министерътъ на народното просвѣщение Тодоръ Иванчевъ съ окръжно предписание № 1083 отъ 6 февруарий 1899 г. издадено въ допълнение на цитираното по-горе, казва: „Като изслушахъ мнението на постоянния учебенъ комитетъ и мнението на една специална комисия отъ професоритъ А. Тодоровъ“, — така нареченъ Баланъ — „Милетичъ, Цоневъ и Иванъ Д. Шинмановъ, намѣрихъ за добро да направя незначителни измѣнения въ упѣтаването за общо правописание съ целъ да се постигне по-големо примирение между противорѣчивитъ мнения по тоя въпросъ“.

Сѣщото упѣтаване, г. г. народни представители, е било изпратено съ специално предписание до всички книжари и печатари съ искане да се спазва установениятъ правилосъ. Това упѣтаване, изпратено отъ министъръ Вазовъ и допълнено отъ министъръ Иванчевъ, се мотивира по слѣдния начинъ: (Чете) „Както е известно, въпросътъ за общо въсприето правописание у насъ остава още неразрешенъ. Многократнитъ опити да се унифицира българското правописание, извършени по инициативата на частни лица или на особени комисии, учредени отъ държавата, не сѣ постигнали целта т. е. не сѣ могли да изработятъ правописание, което да обладва нуждитъ условия, за да бѣде пригърнато отъ българската интелигенция, която борава

съ писане въ нашата книжнина, понеже всички тѣзи опити и проекти сѣ внасяли въ правописната ни система доста рѣзки и често пѣти крайни нововъведения. Съ други думи предлаганитъ реформи сѣ имали този недостатѣкъ, че не сѣ вземали предъ видъ съ какво въ правописането, което имаме, нашето общество е вече яко свикнало.

„Правилосътъ, прочее, продължава въ много точки да бѣде неопредѣленъ и дава възможностъ за най-разновидни и произволни начини на писане на много думи, което пречиства и безполезни затруднения.

„За да се тури край на това, Министерството на народното просвѣщение, следъ грижливо проучване на въпроса, изработи това упѣтаване, съ което се постига едно унифицирано“ — както е казано въ окръжното — „правописане съ повече условия да стане общо.

„За главна негова основа е взето сегашното правописание, държано отъ най-големата частъ на книжовницитъ ни, като се фиксира то въ онѣзи случаи, където се колебае, където има двойна практика.

„Въ тѣзи случаи Министерството на народното просвѣщение е имало предъ видъ, както етимологията на езика и традицията, тѣй сѣщо и благозвучието и педагогическитъ стои за по-лесното усвояване на правописа“.

Тоя установенъ, г. г. народни представители, отъ министерството правилосъ въ 1899 г. и възприетъ отъ всички, е билъ въ употрѣба до 1922 г., когато съ специаленъ законъ е билъ установенъ правилосътъ, отмененъ въ 1923 г.

Презъ тази къса традиция на нашия правилосъ въпросъ е установена несъмнената компетентностъ именно на Министерството на народното просвѣщение, като върховенъ, културенъ и отговоренъ институтъ въ страната, да установява едно или друго правописание. Сѣщата традиция установява така сѣщо несъмнено и това, че винаги въ такива случаи министерството е изслушвало компетентното мнение на комисия отъ специалисти и познавачи на нашия книжовенъ езикъ, като е запазвало за себе си последната дума.

Безспорно, това право има Министерството на просвѣтата, защото формално то е, което установява правописа и носи отговорностъ за отклонявания отъ него.

Тая традиция за компетентностъ е сѣщо така възприета отъ всички и никого и отъ никого не е била оспорвана. Тя е била възприета — и днесъ е възприета — отъ всички културни държави.

Доколкуто се простиратъ моитъ сведения за подобни мѣроприятия въ чужбина и съседнитъ държави, начинътъ за процедиране по въпроса за общъ книжовенъ правилосъ е сѣмнитъ. Несъмнени данни за подкрепа на това можемъ да наведемъ за сега напр. за нѣмскитъ държави. Така, въ 1901 г., по инициатива на съюза на словослагателскитъ дружества въ Германия е била свикана една конференция съ представители отъ всички нѣмски страни, въ която е билъ обсъденъ въпросътъ за правописа на нѣмски. Въпросътъ е билъ много ограниченъ — засѣгалъ е само нѣколко думи въ нѣмския езикъ и то повече то чужди: напр., дали да се пише „Accent“ или „Akzent“, „Sophia“ или „Sofia“, както и дали да се пише заанапредъ буквата *h* въ думи, където тя слѣдва следъ съгласни и не се изгубва — „Theil“, или както и Goethe или Göthe. Вземайки поводъ отъ тая конференция, както и отъ развитието се следъ нея полемики, за прѣвъ пътъ Пруското министерство на народното просвѣщение въ 1903 г. е издадо упѣтаване — официаленъ речникъ за нѣмско правописание, което е било направено задължително за прускитъ училища и прускитъ държавни учреждения. Сѣщата година, следъ пруското министерство на народното просвѣщение, баварското издава официално упѣтаване за правописа на нѣмски езикъ съ правописни правила. Сѣщото е станало и въ Австрия въ 1904 г., дето е билъ въведенъ официаленъ правилосъ, възприетъ после и въ нѣмска Швейцария, който е въ сила и до днесъ.

Така се процедира, г. г. народни представители, въ всички културни страни, така се е процедирано и у насъ, така трѣбва да се процедира и за въ бъдеще.

Безспорно е — поне азъ имамъ други сведения — че въ тия страни не се е приби́гвало до наказателни санкции. И не е имало нужда да се приби́гва до такива санкции, защото у тѣхъ е имало съзнанието, че въпросътъ за общъ правилосъ е въпросъ общонационаленъ, че съ него не трѣбва да се прави политика, а още по-малко дребна партизанщина. Това съзнание именно е било, което е изключвало необходимостта отъ каквито и да било мѣрки, за да бѣде задължителенъ даденъ правилосъ. Не говоря за държавнитъ учреждения и за официалнитъ лица, защото,

безспорно, за тях той е задължителен, а говоря за частните издания и за частните лица. Традицията тамъ е била: докато не се отмени от компетентното учреждение — Министерството на народното просвещение — единият установеният правопис, никой не е спекулиралъ съ въпроса за правописа, никой не е злоупотребявалъ съ него; всички сж се придържали о този правопис, като офици, които желаятъ по научни съображения, по езикови мотиви да се подобри правописътъ, сж се стремили да продължатъ тяхното мнение въ научните институти и въ дружествата, които се занимаватъ съ филология и езикознание, и следъ като то проследява, да го наложатъ чрезъ широкото обществено мнение на Министерството на народното просвещение, което, като усвои промяната, да ги направи задължителни. Подчертавамъ още веднъжъ този начинъ на процедурата, установенъ тамъ: докато не се създаде обществено отъ всички, че трябва да се направятъ известни промени въ правописа, въ всички има национална дисциплина, въ всички има съзнанието, че не трябва да се внася разединение по въпроса за правописа и всички спазватъ установения отъ Министерството на народното просвещение правопис, докато не се наложатъ офици необходими реформи въ правописа, за която споменахъ, и то по начина, по който загатнахъ, че се процедира.

Г. г. народни представители! Прието еднъжъ положението, че Министерството на народното просвещение е, което формално има право да установява единъ правопис, слага се въпросътъ: какъ трябва да процедира това министерство? Безспорно е, че Министерството на народното просвещение, формално компетентно да установява единъ правопис, не е, може би, компетентно да разрешава въпроса по същество. Традиция и у насъ, традиция и въ чужбина е преди да възприеме министерството единъ общъ правопис, то да се консултира; то е длъжно да иска съветитъ и мнението на офици научни институти — какъвто у насъ съществува въ лицето на Академията на наукитъ — които сж компетентни. Ако въ тези научни институти не може да се дойде до едно мнение единодушно, или поне възприето съ едно гласащо мнозинство, тогава Министерството на народното просвещение прибъгва до комисия отъ специалисти, които даватъ своето мнение и то може да се усвои или може да не се усвои отъ министерството. Министерството на народното просвещение е властно да направи това. Но у насъ негодата винаги се е състояла въ това, че нашитъ езиковеди сж раздѣлени на лагери и че твърде лесно е за единъ министъръ, който иска предварателно да установи единъ или другъ правопис, да прибъгне до комисия съставена отъ учени филолози, които да одобрятъ този правопис, който той желае да възприеме. Та има практиката въ миналото че ни доказва основателността на тази мисълъ? Има г. Омарчевски не прибъгна до мнението на една комисия, която явно поддържаше неговото лично мнение по въпроса за правописа? Оуни учени, до които той прибъгна, сподѣляха мнението че ъ, ъ и други букви трябва да се изхвърлятъ; тѣ бѣха за този правопис, който г. Омарчевски узакони съ законъ въ 1922 г.

Но все пакъ, г. г. народни представители, ние нѣмаме другъ начинъ за процедурата по въпроса за правописа. Министерството на народната просвѣта е длъжно, преди да възприеме единъ общъ правописъ да прибъгне до мнението на компетентни по въпроса лица, като по възможностъ конституира комисия, въ която да бидатъ застъпени различнитъ гледища по въпроса, и само следъ като добие едно мнение окончателно, едно мнение, което да бѣде мнението на мнозинството отъ тия специалисти, тогава да реши да възведе реформи въ правописа.

По въпроса за правописа азъ винаги съмъ поддържалъ и поддържамъ, че трябва да се проявява консервативностъ. Тукъ именно традицията има значение. Не трябва да се прибъгва до прибързани мѣрки, защото правописътъ се установява чрезъ едно дълго историческо развитие, установява се чрезъ традиции, чрезъ навики; най-после, защото промяната на правописа е свързана съ грамадни материални загуби. Венчико онова, което е напечатано вече на единъ правописъ — учебници, разни издания — трябва да се напечати на другъ правописъ, а това, безспорно, е свързано съ материални загуби.

И затова по всички тия мотиви единъ министъръ на народната просвѣта, който има съзнание за своя дългъ и за своята отговорностъ, трябва да прибъгва до реформи въ правописа само тогава, когато констатира, че тия реформи сж обществено необходими, че съзнанието за необ-

ходимостта на тия реформи е станало широко обществено достояние.

И затова, и нека послужи туй за една моя декларация, върху разпоредбата на чл. 2, азъ сѣбтамъ, че днешниятъ правописъ, установенъ съ министерско постановление отъ 1924 г., по който правописъ вече сж напечатани толкова много учебници и други издания, съ който нашето общество, безспорно, вече сикна, не продължава да бѣде установениятъ общъ български правописъ.

Азъ не желая, нито имамъ амбицията да свързвамъ името си съ известна реформа въ нашия правописъ.

Промѣни въ правописа могатъ да станатъ, както казахъ, следъ като се установи по единъ безспоренъ начинъ, че могатъ да се направятъ известни корекции въ съществуващия правописъ. Предпочитамъ дори единъ установенъ правописъ съ известни несвършенства, на който се нине вече 4 години, отколкото да правя бързи реформирания, които може би утре ще иматъ съдбата отново да бидатъ отменени отъ съществуващия, въ употреба вече правописъ. Моята амбиция по този въпросъ — вървамъ, че това е единствената амбиция и на мнозинството — е не да свържемо името си съ една реформа въ правописа, или съ единъ новъ правописъ, а да въведемъ редъ, да въведемъ единство въ общия български правописъ, каквото единство днесъ-затисъ липсва.

Г. г. народни представители! По редъ на мисли спирамъ се и на последния въпросъ: веднъжъ установенъ единъ правописъ отъ Министерството на народната просвѣта, задължителенъ ли е този правописъ и за кого е задължителенъ? Да застанемъ на почвата, че нѣмаме или няма да имаме чл. 2 отъ законопроекта, който, ако бѣде приетъ отъ почтаемното Народно събрание, утре ще стане законъ. Съ чл. 1 отменямъ само съществуващия законъ за правописа отъ 1922 г., безъ да законодателствуваме по въпроса по-нататъкъ.

Какво е положението по въпроса за правописа въ такъвъ случай? Безспорно е, че и въ такъвъ случай Министерството на народната просвѣта има дългъ и правото да установи единъ общъ правописъ. Ези задължителенъ този правописъ или не? Спирамъ се на този въпросъ също така, за да бѣдемъ наясно, защото отъ господата, които говоря тукъ, разбрахъ, че у някои отъ тяхъ има недоразумение по този въпросъ. И безъ изриченъ текстъ, какъвто е текстътъ на чл. 2 отъ законопроекта, правописътъ, установенъ отъ Министерството на народната просвѣта, е задължителенъ; задължителенъ е за всички учреждения, задължителенъ е за всички държавни служители въ тяхнитъ официални преписки, безспорно, задължителенъ е за всички официални издания. И на това основание азъ не съмъ изволвалъ да се печататъ официални издания на другъ правописъ, освенъ на този, който министерството е установило. По силата на това, че държавата има право да установява за себе си правописъ, който да е задължителенъ за нейнитъ органи, по силата на това, че Министерството на народната просвѣта, бихъ казалъ по призвание, ако не и по компетенция, обаче и по компетенция формална, е, което установява правописа, установениятъ правописъ трябва да се спазва отъ всички учреждения и въ всички официални издания. Азъ бихъ желалъ нѣкой да оспори тази истина. Безспорно, че никой не я оспори и че навѣкъме, не само у насъ, така се процедира.

Може ли установениятъ правописъ отъ Министерството на народната просвѣта — и именно тукъ трябва да съсредоточимъ своето внимание и своитъ аргументи и тукъ станатъ и споровѣтъ — ако нѣма специаленъ текстъ, предвиденъ въ чл. 2 отъ законопроекта, да бѣде задължителенъ и за частнитъ издания, и за частнитъ лица? Като юристъ, безспорно, не мога да отговоря, освенъ: не, не може да бѣде задължителенъ безъ изриченъ законодателенъ текстъ. И последната фраза на чл. 2 отъ законопроекта „и всички печатни произведения въ царството“ има тази целъ: да направи задължителенъ и за частнитъ издания правописа, който Министерството на народната просвѣта би установило като общъ български правописъ. Дали това е умѣстно или не, дали Народното събрание въ този си съставъ може да възприеме тази теза за задължителността — а задължителността, безспорно, води съ себе си и необходимостта отъ санкции — е въпросъ, върху който ще се спира, е въпросъ, върху който ще споримъ може би или ще се установимъ въ комисията по Министерството на народната просвѣта. Но азъ нѣма да прибъгна да засегна и този въпросъ, като такъвъ, около който може да има, и съ основание, различни мнения.

Когато говоримъ за задължителност на единъ правописъ, г. г. народни представители, задължителността, безспорно, включва въ себе си и въпроса за санкциите. Ако ние нѣмаме текста на чл. 2 отъ законопроекта, какви сѣ санкциите за налагането на единъ правописъ отъ страна на държавата, респ. отъ страна на Министерството на народната просвѣта по отношение на държавните органи и учреждения? Безспорно, това сѣ обикновените административни мѣрки, които една държава може да предприеме, за да се изпълняватъ нейни заповѣди отъ подведомствените учреждения или органи. Азъ бихъ могълъ да изброя редица такива мѣрки, които сѣ предприемали — както вжидате и отъ цитатите, които направихъ — и отъ насъ, и въ миналото отъ бивши министри на народната просвѣта. Книги, които сѣ напечатани на неофициаленъ правописъ, не се препоръчватъ на читалищата и училищата, въ училищата не се въвеждатъ учебници, печатани на другъ правописъ — защото, много естествено е, въ нашите училища не може да се учи другъ правописъ, освенъ онзи, който държавата е установила като свой — не се откупуватъ книги, печатани на другъ правописъ, и т. н. Това сѣ, следователно, мѣрките, и то единствените, съ които държавата може да си послужи и си служи по отношение на своите подведомствени органи и учреждения, за да направи задължителенъ за тѣхъ установения отъ нея правописъ.

Обаче, ако стане законенъ текстътъ на чл. 2 отъ законопроекта, безспорно, че държавата, респективно Министерството на народната просвѣта, ще има право и на други санкции — не санкциите, които сѣ предвидени въ чл. 475 отъ наказателния законъ — за неиспълнение на наредби, дадени отъ страна на държавата въ кръга на съществуващите закони. И тѣзи санкции ще бѣдатъ приложени въ таквъ случай не само по отношение на държавните учреждения и органи, но, както е предвидено и въ днешния съществуващъ законъ, и по отношение на частни лица, автори на частни издания. Ето, този въпросъ, повтарямъ, може да бѣде оспоренъ, върху него може да има различни гледища, подкрепени съ едни или други данни, повече или по-малко основателни.

Г. г. народни представители! Въ законопроекта азъ съмъ прибѣгналъ до мотиви, които да оправдаятъ необходимостта отъ мѣрки, които да направятъ правописа задължителенъ не само за държавните учреждения и лица, но и за частните издания, мотиви, които сѣ почерпени отъ нашата действителност.

Каква е въ сжщностъ нашата действителност по въпроса за правописа? Вѣрно е, както се констатира не само отъ мене, но и отъ всички, които се изредиха на трибуната да говорятъ по въпроса, че у насъ има една неустановеност по правописа, че има нѣщо повече — една анархия въ правописа, която се проявява въ това, че има различни периодични издания, вестници и списания, които се списватъ на различни правописи. И не само това, но дори и въ всѣкидневния животъ, при написването на фирми и други такива, вие ще видите различни правописи, което прави впечатление, че принадлежимъ не къмъ една и сжща нация, но че у насъ има различни племена, които употребяватъ различни правописи. Идете въ нѣкой провинциаленъ градъ и ще ви се хвърлятъ въ очи най-напредъ фирмите — едни написани съ ъ, други безъ ъ, едни съ ѣ, други безъ ѣ — гледка твърде печална, особено за чужденеца, който би извлѣкълъ впечатлението, че тукъ нѣма една нация, че нѣма единъ книжовенъ езикъ, който си служи съ общъ правописъ, че нѣма най-после една национална дисциплина, да се изчака единъ установениятъ отъ Министерството на народната просвѣта правописъ да бѣде измѣненъ по надлежния редъ.

Но, ако бѣше само това, азъ бихъ се помирилъ и съ този фактъ. Има, обаче, нѣщо по-лошо у насъ, което не ни характеризира добре като народъ. У насъ следъ закона на г. Омарчевски отъ 1922 г. почна да се прави партизанство съ таквъ единъ въпросъ, какъвто е въпросътъ за правописа. Днесъ, при всичко, че полека-лека дори и онѣзи, които отъ други съображения бѣха убедени, че трѣбва да се прегърне правописътъ на г. Омарчевски, го изоставиха, днесъ, казвамъ, като-че-ли правописътъ на г. Омарчевски служи за емблема само на единофронтовството у насъ.

Обаждайте се отъ земледѣлците: Хайде холанъ!

Министъръ Н. Найденовъ: Това е, простете ме за изрза, коичуство съ единъ общъ националенъ въпросъ. Ами вие чухте вчера тукъ, че нѣкой отъ г. г. ораторите поддържаха абсурда, че правописътъ на Омарчевски билъ трудовъ, пролетарски правописъ, и че правописътъ, на който пишатъ толкова много книжовници и литератори у насъ, е право-

писъ буржоазенъ, правописъ реакционенъ, както се изрази единъ отъ господата.

Ето, г. г. народни представители, каква е действителността по въпроса за правописа у насъ. Това е, което кара и мнозина отъ нашата срѣда, не отъ чувство на отмищение, не отъ чувство за преследване на тия или ония, които не спазватъ установения правописъ отъ 1924 г., но съ чувство на болка, разсѣждайки върху този въпросъ, да дойдатъ до убеждението, че нашата действителност, която прави изключение, на която не може да се намѣри подобна въ никоя друга държава, изисква като-че-ли и по-особни мѣрки за задължителност на единъ установенъ правописъ дотогава, докогато не се съзнае необходимостта отъ неговата промѣна.

По-добре е, наистина — не отричамъ тази мисль, не веднѣжъ повтаряна тукъ отъ завчера — да може тия промѣни въ правописа или въобще правописътъ да бѣде установяванъ чрезъ авторитета на единъ или нѣколко учени. Безспорно е, че едно време — както ни посочи този примѣръ г. Мирчевъ — авторитетътъ на Патриархъ Ефтимий е билъ достатъченъ за да наложи единъ новъ правописъ, но увѣрявамъ ви, че при този манталитетъ, да се спекулира за партизански цели съ въпроса за правописа, не единъ Патриархъ Ефтимий, но нѣка дузина Патриархъ Ефтимиевици да дойдатъ, не биха могли да превърнатъ този манталитетъ, защото ония, които пишатъ на този правописъ, не се ръководятъ отъ мотиви езикови, отъ мотиви на удобства на този новъ правописъ, а се ръководятъ отъ чисто партизански цели.

Не е сжщо така и оня мотивъ, който изтъкна г. Омарчевски, за да се възприеме по-рано онзи правописъ и да се продължава да се пише и до днесъ на него — че този правописъ билъ общодостъпенъ и лесноусвоимъ отъ най-неграмотните и по-простиците хора. Г. г. народни представители, ако днесъ у насъ не се пише правилно, ако днесъ се правятъ правописни грѣшки, това се дължи не на това, че днешниятъ правописъ е мѣченъ, защото на него десетки години се е писало и никого не е билъ отпразненъ този упрѣкъ къмъ него. Той не прилича на китайска азбука, както си позволи единъ отъ ораторите отъ тамъ (Соци земледѣлците) да го сравни. Той е правописъ български, усвоенъ и въ употреба толкова десетки години у насъ, и никого не се е чувало оплакване, че е мѣченъ, че е неусвоимъ. Та нали целта на школското образование, на основното образование, което разширяваме и което се мѣчимъ да направимъ абсолютно задължително за всички, има преди всичко за целъ да направи нашето гражданство грамотно, да усвои онзи правописъ, който е възприетъ като най-добъръ отъ страна на държавата? Ами ако се ръководимъ отъ този мотивъ единствено — да възпреемъ онзи правописъ, който е най-лесенъ, ние тогава ще трѣбва да поощримъ или да възприемемъ единъ правописъ, който нѣма оправдание нито отъ гледна точка на езиковите традиции, нито оправдание каквото и да е друго, за да бѣде единъ общобългарски правописъ. Ако днесъ у насъ не се спазва правописътъ, ако у насъ има хора, които не могатъ да пишатъ правилно на българския правописъ, това се дължи на она анархия, за която споменахъ — анархия засиленъ, анархия, която води началото си отъ закона на г. Омарчевски отъ 1922 г.

Г. г. народни представители! Тукъ се направи дори упрѣкъ, че именно азъ, принадлежащъ на известна политическа група по-рано, съмъ билъ авторътъ на единъ законопроектъ, въ който се предвижда задължителност на правописа и за частните издания. Азъ бихъ понесълъ и тоя упрѣкъ, стига да се постигне единъ резултатъ — да не се злоупотрѣблява съ въпроса за правописа за партизански цели, да се премахне тая печална гледка на разединение по таквъ единъ въпросъ у насъ, да се турне редъ и дисциплина при употребата на писмеността у насъ, като, разбира се, въ сжщото време се предвидятъ и всички гаранции да не се злоупотрѣблява съ правото на министра на народната просвѣта да предвижда такива задължения. И затуй азъ се спирамъ на тоя последенъ въпросъ.

Умѣстно ли е, не е ли свързано съ опасности да се даде право на министра на народната просвѣта — тукъ не е въпросътъ за това или онова лице — да установява задължителенъ правописъ за всички учреждения и за всички издания въ България? По-рано азъ говорихъ по тоя въпросъ и казахъ, че съ тоя текстъ нищо ново не се въвежда отъ онова, което практиката е усвоила, що се отнася до въпроса за задължителността на единъ правописъ за официалните издания. Всѣки министъръ на народната просвѣта, като представител на държавата, има право да установява единъ задължителенъ правописъ за държав-

нитѣ учреждения. Това е безспорно. И не е това, което създава опасности. Опасноститѣ идатъ по-скоро отъ личността на тоя или оня министъръ. Ако утре имаме единъ министъръ на народната просвѣта, напр., като г. Омарчевски, даже и да има предвидени рамки въ специаленъ законъ, които го ограничаватъ още повече, безспорно е, че той може да дойде тукъ съ единъ законопроектъ, какъвто бѣше неговиятъ отъ 1922 г., и да внесе наново анархия въ нашия правописъ.

Следователно, както по всички въпроси, така и по въпроса за правописа, гаранцията е въ състава на Народното събрание и въ контрола на Парламента, гаранцията е въ личността на министъра на народната просвѣта, който е подъ контрола на Народното събрание. Безспорно е, че и текстоветѣ на законитѣ иматъ значение. Азъ не отричамъ тѣхното значение, но едно право, дадено по силата на единъ законъ, може да бѣде използвано по-лесно въ вреда по известенъ въпросъ.

Трѣбва ли, следователно, да се даде — връщамъ се на тоя въпросъ — тъй както се разпорежда съ чл. 2 на законопроекта, право на министъра на народната просвѣта да установява задължителенъ правописъ и за частнитѣ издания? Не се ли нахвърлява съ това свободата на мисълта, както казаха дори нѣкои отъ нашитѣ другари тукъ? Не противоречи ли туй на онай елементарна свобода, която трѣбва да има всѣки гражданинъ за пише по начинъ, какъвто той намѣри за най-добъръ, за най-целесъобразенъ? Азъ не отричамъ тая свобода и не бихъ искалъ тая свобода да бѣде нахвърнена. И затова, въпрѣки тая задължителностъ, която азъ сѣтамъ за необходимостъ и за частнитѣ издания, готовъ съмъ въ комисията по Министерството на народната просвѣта, когато дойде време да бѣде сложенъ тоя въпросъ предъ нея, да предвидимъ всички гаранции, щото тая свобода на мисълта да не бѣде нахвърнена.

Но да се разберемъ, г. г. народни представители, за каква свобода става дума? За свобода на еволюцията ли, отъ която не прави изключение и въпросътъ за правописа? Защото и правописътъ се мѣни, както се мѣни и равнището на една наука. Както всѣка наука е подложена на една еволюция, така и правописътъ, следствие еволюцията на филоложката наука, подлежи на еволюция, или трѣбва да търпи и търпи известни промѣни въ смисълъ на подобрене. Ако е въпросъ за тая свобода, да еволюира нашиятъ правописъ къмъ по-добъръ, нека предвидимъ всички гаранции, нека за всички научни издания да не бѣде задължителенъ правописътъ, който ще се установи отъ Министерството на народната просвѣта. Съгласенъ съмъ съ това, макаръ че не е този единствениятъ начинъ, за да се прокара известенъ възгледъ по единъ правописенъ въпросъ. Онези, които иска да прокара известни реформи по въпроса за правописа, не е необходимо непременно да почне да издава периодични или други издания на единъ новъ правописъ и по този начинъ да предизвика безредице, анархия въ създадения правописъ. По-скоро би трѣбвало да се спазва този принципъ дори и отъ него дотогава, докогато въ дружества на учени, въ Академията на наукитѣ неговиятъ възгледъ, какъвто е, да кажемъ, възгледътъ на Теодоровъ-Баланъ, добие надмощие и чрезъ общественото мнение бѣде наложенъ на Министерството на народната просвѣта, за да предприеме исканитѣ реформи въ правописа. Но, казвамъ, азъ допускамъ да се даде възможностъ — съгласенъ съмъ съ това, за да се не спѣва свободата на научната мисълъ — чрезъ печатане на частни печатни издания на другъ правописъ, да се наложи единъ по-свършенъ, единъ по-добъръ правописъ. Но съгласенъ ли сте, г. г. народни представители, издания, които съвсемъ не си поставятъ научна целъ, издания, които съвсемъ не си поставятъ целъ да прокаратъ известни реформи въ правописа, които дори не сѣ предназначени за това, но които си служатъ съ правописа като емблема на еднофронтностъ, като емблема на партийностъ, да не спазватъ установения правописъ? Ето къде е въпросътъ.

Трѣбва ли, следователно, да бѣде задължителенъ правописътъ на онѣзи, които не си поставятъ за целъ да внесатъ промѣни въ правописа и да го подобрятъ, а които чрезъ правописа правятъ партизанство? Ето този въпросъ трѣбва да обмислимъ и, като не спѣваме свободата на научната мисълъ, да предвидимъ ония рамки, въ които трѣбва да бѣде задължителенъ онзи правописъ, който Министерството възприеме като общобългарски правописъ.

И азъ съмъ съгласенъ, щото въ парламентарната комисия по Министерството на просвѣтата да обсъдимъ всички тия гаранции и да ги предвидимъ, за да нѣма основание

за никакъвъ упрѣкъ отъ когото и да е, че сме желали съ този новъ законопроектъ да спѣваме или да нахвърняваме свободата на мисълта и свободата, по-конкретно да се изрази, за писане съ онзи правописъ, който всѣки смѣта, че е най-правилниятъ.

Едновременно съ туй — ще повторя, г. г. народни представители, за да бѣде изяснено становището, на което стоя като авторъ на законопроекта — азъ не мисля да правя промѣни въ съществуващия правописъ, въ употреба отъ 4 години насамъ, дотогава, докогато компетентнитѣ научни институти, дотогава, докогато специална комисия въ най-широкъ съставъ не даде едно мнение за необходимитѣ реформи въ съществуващия правописъ и докогато не бѣде общо съзнато въ нашето общество, че се налагатъ такива реформи. Дотогава не трѣбва да се правятъ никакви реформи въ правописа. За мене за предпочитане е, да остане единъ правописъ, може би несвършенъ, дотогава, докогато отъ всички се съзнае, че той трѣбва да бѣде подобренъ въ известни отношения, отколкото да се правятъ бързи реформи, свързани съ материални загуби за частни и държавни учреждения, и предизвикващи още по-голяма анархия по въпроса за правописа.

Ето, г. г. народни представители, рамкитѣ, въ които съмъ се движилъ азъ, когато съмъ далъ директиви за изработването на този законопроектъ. Азъ мисля, че народното представителство въ своето болшинство — като има предъ видъ моята декларация за гаранциитѣ, които трѣбва да се взематъ чрезъ едно подобрене на текста на чл. 2, а също така и декларацията, че азъ не мисля да правя днесъ промѣни въ съществуващия правописъ — ще одобри такава едно мѣроприятие, което има за целъ, единствена целъ, да внесе редъ и единство по единъ такъвъ общъ националенъ въпросъ, какъвто е въпросътъ за общъ български правописъ у насъ. (Ръкоплѣскания отъ съговоритѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Стояновъ.

Х. Стояновъ (д. ср.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Навѣрно, поради това, че законопроектътъ за отмиряване закона за общъ български правописъ се внесе на обсъждане въ Камарата въ единъ моментъ на голямо и силно напрежение всрѣдъ политическитѣ срѣди у насъ, интересътъ къмъ този законопроектъ е сравнително малкъ и въ Парламента, и въ срѣдитѣ стоящи вънъ отъ Парламента. Но това само повидимому, само външно е така. Въ сѣдницѣтъ интересътъ къмъ този мѣнически законопроектъ е извънредно голямъ, твърдя, и въ Парламента, и вънъ отъ него. Обстоятелството, че вече три заседания Парламентътъ, като никога почти, отдѣля за този мѣнически законопроектъ; обстоятелството, че съ особено напрежение се водятъ и следатъ дебатитѣ, показва, че Парламентътъ той пакъ, за разлика отъ много други аналогични случаи на тоя, обнаружава едно по-голямо внимание, обнаружава единъ по-голямъ интересъ къмъ въпроса за нашия правописъ. Вънъ отъ Парламента положението е сѣщото. Въ учителски срѣди, въ професорски срѣди, въ срѣди на общественици, почти въ всички срѣди, които иматъ връзка съ нашата книжнина и култура, интересътъ къмъ този законопроектъ е извънредно голямъ. Туй обстоятелство трѣбва да ни радва. Заедно съ туй то трѣбва да получи и своето обяснение тукъ отъ тая трибуна.

Защо интересътъ къмъ този мѣнически законопроектъ е така голямъ?

Г. г. народни представители! Въ всѣка културна страна въпроситѣ, свързани съ книжовността, съ писмото и езика, сѣ въпроси, които живо засѣгатъ живота на нацията, сѣ въпроси, които почти винаги се превръщатъ отъ академически и сухи граматически въпроси въ обществени въпроси. Почти винаги — безъ изключение. Обратното имаме само въ страни, стоящи доста назадъ въ културно отношение. Но въ страни, които отбелязватъ една по-висока култура, туй, което съобщихъ преди малко, е почти правило: винаги въпроситѣ по правописа, по езика се превръщатъ въ обществени въпроси.

Примѣри. Хърватитѣ водятъ единъ голямъ споръ около своето писмо: латиница ли да бѣде, или да бѣде кирилица. Нагледъ дребенъ споръ, обаче споръ, въ рамкитѣ и въ гѣнкитѣ на който се криятъ голями национални въпроси, споръ, около който се върти почти цѣлата история на тоя нещастенъ славянски народъ — хърватитѣ. И въпрѣки че често пѣти фактори, по-силни отъ нацията, като самостоятелни, чужди авторитарни фактори, съумяватъ

да се наложат, все пак хърватският народ високо цени своето писмо, своята латиница. Днес той издига това писмо като знаме, като символ на своето минало, настояще и бъдеще — като самостоен народ, различен от сръбския народ.

Вчера имах случай да надзърна във едно сръбско списание — „Сръпска община“ — издавано в Београд и редактирано от голѣм сръбски държавник д-р Милошавич, и видях, наред с статиите, писани с кирилица на сръбски език, да стоят статии от хървати, писани с латиница. Никой не смѣ да наруши туй священо право на хърватина да си служи с своя матерен език и главно — да използва онуй писмо, което е свързано с миналото му, с настоящето и с неговото бъдеще.

Нѣщо подобно сѣме и с германската нация. Въ Германия и до днес се води спор, кое писмо да се възприеме: острото или кръглото. Ясни сѣ предимствата на кръглото писмо. Все пак привържениците на острото писмо държат за него, защото то е символ на миналото на германския народ, то е емблема на неговото настояще и велико бъдеще. Тѣ дълбоко вѣрват въ това и затуй пазят това писмо като свое знаме, като своя светиня.

И у нас, уважаемо Събрание, когато въ 1892 г. министърът на народното просвѣщение Живков е назначил една комисия, която да уреди веднажъ-завинаги въпроса за българския правопис, тази комисия, е изработила един проект за правопис на строго фонетични начала. Въ тази комисия сѣм влизали: Иванъ Шинмановъ, Теодоръ-Валентъ, Милетичъ, Георговъ, Цопевъ, Матовъ и Аргирозъ. Тази комисия изработва и дава единъ проект за български правопис на фонетични начала, при който правописъ б, в, а струва ми се и ъ, не съществуваша.

Въ резултатъ въпросътъ се превърна въ общественъ, страната се залъ от митинги. И по силата на тол общественъ натискъ, който се упражни върху министъръ Живковъ, той не приложи, не узакони този правописъ.

Въ София става митингъ на 24 октомврий 1893 г. Инициаторъ на митинга е председателствал на „Славянската беседа“, а митингътъ се председателствува отъ бѣдо Иванъ Вазовъ. Резолюцията на митинга е: да се помоли г. министърът на народното просвѣщение да назначи една комисия, която, като вземе за основа Дрижовския правописъ, да изработи правила — и т. н. Значи, решително се обявява противъ фонетичната реформа, предложена отъ комисията.

Малко по-късно, на 29 октомврий с. г., става митингъ въ Пловдивъ. Между инициаторите на митинга сѣматъ Найденовъ Геровъ, Йоакимъ Груевъ, Иванъ Найденовъ и др. Резолюцията е почти същата.

По него време Иванъ Вазовъ, по поводъ на тая фонетична реформа, пише специално писмо, въ което казва: „Комисията е минала отъ задачата си, защото нализа предъ насъ съ реформата, нѣкои отъ които сѣм много радикални, но нѣкои сѣм незащитени“.

А г. Михайловски пише сатира: „Свобода! Всѣки нека пише ясно и простичко — тъй както си приказва; граматика — това е знание бѣсно и на бѣсни въ мозъка то само влѣзва“.

По силата на туй, казвамъ, въпросътъ е станалъ общественъ, реформата не е добила гражданственостъ и се отново отлага. Това показва, че действително, когато единъ народъ цени своето писмо, своята култура, не може равнодушно да посрѣща всѣка реформа, която щѣла за свои стимули миналото на нацията, нейните действителни интереси и задачи на народъ и държавата, а некойки тога, се обявява решително противъ подобна реформа.

И по-после имаме аналогиченъ случай, свързанъ тѣсно съ живота и деятелността на единъ отъ ораторите, който спонси говори тукъ — г. Омарчевски. Въ 1922 г., когато излизе неговата реформа, ректоръ на Университета бѣше проф. Милетичъ.

Г. Дзянзовъ (д. сг): Долѣните Вашата речъ съ туй, че инициаторите на този правописъ въ 1892 г. не смѣха да издаватъ „Български прегледъ“ безъ ъ и безъ ю. Тѣ пишеша „пхутпхунъ“.

Х. Стояновъ (д. сг): Благодаря за добавката. Продължавамъ.

Въ 1922 г., която г. Омарчевски едва ли не изкара като историческа и епохална за развитието на нашия книжовенъ езикъ и култура, реформата, която той искаше да узакони, българската *Alma mater*, българскиятъ Университетъ влѣзе въ една решителна борба съ г. Омарчевски; и биле затворенъ за нѣколко месеца само затуй, защото представи-

телитъ на тая *Alma mater* не можеха да възприематъ на леко сърдце и на лека рѣка реформата.

Х. Силяновъ (д. сг): И за да се отвори Университетътъ, Омарчевски трѣбваше да предприеме пътуване до Бразилия!

Х. Стояновъ (д. сг): Пакъ по него време имаше и едно протестно събрание въ „Свободния театъръ“, което се дирижираше отъ единъ отъ най-видните представители на нашата филоложка мисълъ, единъ отъ най-видните представители на славянската филоложка мисълъ въобще — проф. Милетичъ. И въ резултатъ, г. Омарчевски, който обича да прави много реверанси — и честичко много низки — на всички голѣми капацитети, намѣри въ себе си куражъ да сбрира онуй, което Университетътъ искаше, онуй, което бистрата професорска мисълъ поддържаше, и да се наложи съ своята реформа въ правописа.

Заклучавамъ по този пунктъ.

Голѣмите въпроси, свързани съ езика и съ правописа, ставатъ обществени въпроси за всѣки единъ народъ, който таи своето минало и който държи смѣтка за настоящето и за бъдещето си. Основания за това има много, г. г. народни представители! Основания затуй има преди всичко исторически.

Езикътъ — както и свързаното съ него писмо — на единъ народъ е резултатъ на дълга еволюция. Той се резултира отъ онуй, което се казва развитие, извѣжда се изъ него. Писмото пъкъ съпътствува всѣки единъ важенъ фактъ отъ живота на народа; писмото съпътствува всѣка епоха въ неговото развитие; писмото е пѣмъ свидетелъ на всички онуй, което народътъ е преживѣлъ въ миналото, и е доказателствъ пъкъ за онуй, което народътъ трѣбва да прави сега и къмъ което трѣбва да се стреми въ бъдеще. Писмото е единъ голѣмъ наметникъ, една светиня, единъ скрижали, до които ниция лека рѣка не може да се докосне така безъ да мисли много. Всѣки, който смѣта да се докосне до тия скрижали, трѣбва да мисли дали има съ какво да ги замѣни, като посѣга върху тѣхъ въ даденъ моментъ.

По силата на това голѣмо историческо значение, което има писмото за единъ народъ, всѣки въпросъ, който отнасялото се повдига само като въпросъ за реформа въ правописа, става по необходимостъ общественъ, а понеже и политически въпросъ.

За това има и други чисто психологически основания, г. г. народни представители! Грѣхътъ онѣзи, които смѣтатъ, че ние пишемъ чрезъ букви — ние пишемъ чрезъ думи. Отъ дълга практика и опитъ, въ нашето съзнание оставатъ графически образи на думите; по навикъ, когато пишемъ, въ нашето съзнание изникватъ образите, и ние пишемъ съгласно тѣзи образи. Ние си възстановяваме въ даденъ моментъ образа, а не отдѣлната буква. Затуй онзи, който често мѣни правописа, онзи, който често посѣга на писмеността и книжовността чрезъ промѣни въ правописа, той нека да откъсне отъ този, който пише, навика да си служи съ тѣзи образи, които оставатъ у него чрезъ многото употреждение на единъ и сѣмъ графически знаци. А единъ навикъ лесно не се измѣня; единъ навикъ, колкото мѣчно се създава, толкова по-рѣдко трѣбва да се измѣня. Такавъ навикъ може и трѣбва да се измѣни само въ върховни случаи, каквито досега не сме имали.

Следователно, докато историческото основание превръща писмото въ единъ символъ, на който не може често и лесно да се посѣга; докато психологическото основание превръща писмото въ единъ навикъ, на който не може често и лесно да се посѣга; докато това е така — а то е безспорно така за науката — всѣки, когато ще се опита да реформира правописа, трѣбва дълбоко да промишлява всички въпроси, трѣбва дълбоко да ги прецени и да си даде смѣтка; реформата, която ще внесе, оправдана ли е отъ голѣми книжни промѣни въ езика, културата и живота? И само ако тя е оправдана отъ такива голѣми и радикални промѣни, и само ако насреща на всичко онова, на което е носеналъ, има нѣщо готово, ново да даде, за да замѣни онова, върху което е носеналъ, само тогава единъ реформаторъ може да си позволи този голѣмъ луксъ — да реформира писмото, а засѣдно съ това, често нѣмти и езика на народа.

По силата на това — почти законъ е — реформата въ писмото трѣбва да става много внимателно; реформата въ писмото трѣбва да става въ много рѣдки случаи; реформата въ писмото трѣбва да иде само като една дълбока,

неотмънима, неотстраима културна, психологическа и историческа нужда. Не е ли реформата израз на всеотдайно и дълбоко проучване на нуждите на нацията и на живота, тя е безпредметна, дори е вредна.

И затуй законопроектите, които ни внася г. министърът Найденов, понеже има за своя нишпа цел да направи по-рядки реформите външето писмо; понеже има за своя нишпа цел да премахне анархията външното правопис; понеже има за своя нишпа цел да подчертае, че въпросът за писмото не е въпрос, към който трябва да се отнасяме тъй леко, като към всеки друг — по силата на всички тия съображения, този законопроект трябва да бъде подкрепен от нас почти всецело. Чл. I от този законопроект гласи: (Чете) „Отмънява се законът за общ български правопис“, и т. н. от 6 април 1922 г.“

Защо, г-да, ние сме категорични, когато казваме, че законът, който установява правописа на г. Омарчевски, трябва да се отмъни? Имаме ли основания да бъдем категорични? Извънредно много, извънредно тежки, извънредно важни основания имаме за това.

Първо, ние имаме чисто филоложки, чисто научни основания за това. Следъ тъй ние имаме морални — нѣкои ги нарекоха политически — основания за това. Ще се спра накратко на единъ, ще се спра накратко и на другитъ.

Кон сѫ филоложкитъ основания? Казахъ, правописът на г. Омарчевски е правопис фонетически, е правопис, който почти ни заповѣдва: пиши тъй, както чувашъ, съ добавката — както чувашъ не диалектитъ, а както чувашъ литературния говоримъ езикъ. А като правопис, който почива предимно на фонетическа основа, той е лишенъ отъ всѣкакви научни основания, отъ всѣкаква научна мотивировка. Никѣде, въ никоя държава, никое писмо не почива на фонетически начала. Такава писменост никѣде нѣма; такава писменост има само въ малокултурнитъ народи; такава писменост има само въ спокитъ, когато се заражда писмеността, въ първичнитъ епохи на писмеността — само тогава имаме толкова букви, колкото звукове има въ езика. Тамъ има пълно съответствие между писмото и говора; само тамъ всѣки може да пише тъй, както чува. Достатъчно е да имате въ такъв случай здравъ слухъ, за да чувате добре, достатъчно е да знаете даденъ звукъ съ кой белегъ трябва да го възпроизведете, и ние ние пишемъ правилно; никакви упътвания не сѫ нуждни, никакви граматички не сѫ необходими, отъ никакви въобще напътствия не се чувствува нужда.

Но въ единъ народъ, който е миналъ първичнитъ стадии на живота, който е навлязълъ доста напредъ въ новитъ форми на културата, нѣма съответствие между звукъ и белегъ; такъвъ народъ не може да има фонетично писмо. Такъвъ народъ, обаче, не може да има и другата крайност — не може да има и традиционното писмо. Не може да има традиционното писмо по силата на туй пъкъ, че езикътъ въ продължение на времето е търпѣлъ промѣни, е търпѣлъ въздѣйствиа и се е получило едно несъответствие между звукъ и белегъ, и вследствие на това несъответствие, чувствува се нужда писмото да се видоизмѣни, за да може да се следи развитието на езика.

Значи, и другата крайност, етимологичната, както се казва, не е основа, на която може да почива една модерна писменост, тъй както не може да бъде научна основа на езика и фонетичната му база, базата, на която постави нашия правопис г. Омарчевски.

Истината е по-срѣдата: известенъ синтезъ на фонетическия и етимологическия принципъ, синтезъ, при който известни особености на писмото ще се мотивиратъ фонетически, други особености ще се мотивиратъ исторически, традиционно, и отъ съгласувалето на единъ и на другитъ ще се получи писмеността, ще се получи правописътъ, по-частно.

У насъ спороветъ сѫ водени точно на тази база. Г. министърътъ ни съобщилъ, че имаме две школи. Азъ ще добавя, че сѫ три: една школа строго фонетична, друга школа строго етимологична, традиционна, и една срѣдна школа, която взема върхъ въ миналото, господствува днесъ и, струва ми се, ще господствува и въ бъдеще.

Представителъ на фонетичната школа е нѣкой си Първановъ, който пише огнени статии противъ крайнитъ ероеве. Той е противъ Ъ, ъ и ѱ; смѣта ги за антики и е противъ тѣхъ. Той е отъ североизточна България. Представители на етимологичната, традиционната школа — или Пловдивската, както се казва — сѫ Гаврилъ Кръстевичъ, Иосифъ Груевъ и Найденовъ Геровъ.

Представителъ на онуй срѣдно становище, което смѣта, че базата на писмеността трябва да бъде едно компро-

мисно начало между фонетичния и етимологичния, традиционния, принципъ, е Маринъ Дриновъ, председателъ на Българското книжовно дружество въ Браила, единъ ученъ, за достойнството на когото нѣма защо да се говори тукъ, всички го знаете. Покрай него и, всички наши по-млади филолози, които сѫ оставили следи въ нашата книжнина и писменост, сѫ партизани на становището, на което застава Маринъ Дриновъ. Такива бѣха Михайловски, Момчиловъ — тъй нареченитъ представители на търновската школа; такъвъ бѣше покойниятъ д-ръ Манолъ Ивановъ, една голѣма фигура всрѣдъ филоложитъ у насъ, единъ човекъ, който остави дълбоки следи въ нашата филоложка и граматична литература, по който рано умрѣ и малцина го познаватъ; такъвъ бѣше и покойниятъ Албертъ Гичевъ, единъ много добъръ наши филологъ, който загина по време на войната, а такъвъ е надъ всички тѣзи и голѣмиятъ дѣждъ на нашата филоложка литература — проф. Милетичъ.

Задъ какви фигури г. Омарчевски може да се крие и да черпи стимули въ своята работа да реформира правописа, когато надъ всичкитъ тѣзи фигури стои фигурата на г. Милетичъ?

Н. Мушановъ (д): Тя е четвъртата школа.

Х. Стояновъ (д. ср): Г. Милетичъ е представителъ на туй срѣдно начало, което се прокарва въ нашата писменост, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Четвърта школа, казвамъ, а че направихме отъ правописа ни политически въпросъ.

Х. Стояновъ (д. ср): Г. Милетичъ ли?

Н. Мушановъ (д): Не — политиканитъ.

Х. Стояновъ (д. ср): То е другъ въпросъ. Азъ не съмъ политиканъ, азъ говоря предимно като учителъ.

Н. Мушановъ (д): Цѣлиятъ въпросъ е тамъ, че ние, политиканитъ, направиха този въпросъ политически.

Н. Пждаревъ (д. ср): Кой е виноватъ за това?

Х. Стояновъ (д. ср): Моля ви се, ще мина и на този въпросъ.

Следователно, преценимъ ли въпроса и отъ становището на нашата българска филоложка мисълъ, преценимъ ли всичкитъ становища и теории отъ гледището на нашия български авторитетъ, преценимъ ли ги отъ становището на славянския авторитетъ, ние не можемъ да не се съгласимъ, че правописътъ на г. Омарчевски не почива на никаква научна основа; правописътъ, който замѣни неговия правописъ, бѣше единствено възможенъ на научна база правописъ у насъ, а правописътъ, който сега ще се упреди, е тоже единствено възможниятъ на една относително научна база правописъ у насъ.

Научни съображения, следователно, нѣма налице, за да може г. Омарчевски съ апломбъ да ни говори, че той билъ изразилъ онова, което науката му подсказва, че той билъ дошелъ насрѣща на една нужда на филоложката наука у насъ. Всичко това, ако не е нахалство, е невежество, а, ако не е невежество и нахалство то е спекулация — едно отъ тритъ, друго положение нѣма.

Азъ ви казахъ, г. г. народни представители, че ние имаме и морални — нѣкои ги нарекоха политически — съображения, за да отмѣнимъ по единъ категориченъ и абсолютенъ начинъ реформата на г. Омарчевски. Кон сѫ тѣзи наши морални, политически съображения? Тѣ се почти показваха.

Вие знаете, г. г. народни представители, какъвъ нихилистически навѣй завладѣ следъ войната душитъ на всички слоеве, на всички срѣди, на всички граждани въ България. Това бѣше единъ нихилистически навѣй, който отрече авторитетъ, който отрече власт, който отрече всичко и който се изразяваше само въ максимата: стрѣвъ и отмъщение; единъ нихилистически навѣй, който, като отрече авторитетъ и власт, отрече моралъ, отрече църква, отрече семейство, отрече армия, отрече държавенъ глава, отрече всѣка ценностъ въ нашия животъ, за да остане въренъ на максимата: стрѣвъ, отмъщение докрай. Това бѣше атмосфера и състоянието следъ войната, и на базата на тая атмосфера се създаде една болна психология, на базата на тая атмосфера се създадохъ тѣлпи, които станаха господари на живота ни. И ние влязохме по този начинъ въ

епохата на тълповластието, въ която тълпите ту въ приливъ, ту въ отливъ рушеха старото у насъ, безъ да създаватъ нищо ново.

На базата на този нихилистически духъ, като израстватъ това тълповластие, изникнаха и водачите на тѣзи тѣлни, водачи манияци, почти патологически типове, които, безъ да иматъ ценнитѣ качества на граждани дори, а не на водачи, си позволиха правото да станатъ емблема на народа, да станатъ негови политически полководци. И тогава, въ името на това маниячество, въ нашия животъ се извършиха редица нѣща, които не сѣ толкова смѣшни — тѣ биха били смѣшни, ако не сѣ толкова жалки, толкова нещастни, толкова трагични. Почнаха тѣзи манияци да реформиратъ живота ни въ реда и въ духа на онѣзи мании, които ги завладяваха като бѣсове. Почнаха тѣ да реформиратъ живота ни не въ името на единъ висшъ разумъ, не въ името на една справедливостъ, не въ името на една правда, а почнаха да реформиратъ живота ни въ името на онѣзи афекти, които бѣха ги завладѣли, въ името на онѣзи афекти, съ които тѣ искаха да заразятъ цѣлата страна, цѣлия ни животъ, въ името на афектите, които създаваха само рушители, но не и творци. Злоба, мѣстъ, отмъщение, жестоко въкръй — това бѣха психологичнитѣ мотиви въ действията на тѣзи водачи манияци.

Въ желанието си да реформиратъ, тѣзи манияци отидоха и дотамъ, че посегнаха и на нашето писмо, посегнаха и на нашия правописъ. И въ това отношение тѣ не бѣха оригинални. Тѣ не бѣха оригинални не само въ това отношение — тѣ не бѣха оригинални въ никакво отношение въобщо. Тѣ бѣха глупички копия на всичко онуй, което ставаше въ другитѣ страни въ предреволюционнитѣ епохи. Тѣ бѣха копия на онова, което ставаше въ Франция преди революцията; тѣ бѣха копия и на онова, което ставаше въ Русия въ време на революцията. Тѣ бѣха копия изцѣло и, бидейки копия изцѣло, тѣ се опитаха да подражаватъ на революционеритѣ въ Франция и въ Русия. И тукъ тѣ проявиха една голѣма добродетель, която трѣбва да имъ се признае — маймунската добродетель, добродетелта на подражаването.

Като подражаваха на всичко, тѣ стигнаха и до правописа. Въ Русия промѣниха правописа — трѣбва да се промѣни и тукъ. Въ Русия промѣниха думитѣ — трѣбва да се промѣнятъ и тукъ. Въ Русия въ единъ моментъ на шега, въ единъ моментъ на лека закачка, вмѣсто да каже „Изпълнителенъ комитетъ“, Ленинъ казалъ „изпълкомъ“, и тази дума веднага става нераздѣлна частъ отъ речника на руския болшевиизирани народъ, тя влиза въ неговия говоримъ езикъ, и следъ това се наредиха маса думи съ „омъ“, та дори днесъ рускиятъ езикъ не прилича не на онова, което бѣше преди 100 или 150 години, а на онова, което бѣше даже преди 5 години. Нашитѣ водачи манияци не пропуснаха да подражаватъ а по този поводъ. Подражаваха въ всичко, подражаваха и тукъ въ правописа.

Бива ли сега само затуй, защото реформата на г. Омарчевски имаше за своя интимна цель да манифестира едно вътрюпопданничество предъ Москва, само затуй, защото реформата на г. Омарчевски имаше за цель по пътя на болшевишката звезда, която му свѣтѣше, да го заведе и него и другаритѣ му въ Москва, бива ли, казвамъ, само затуй да кажемъ ние днесъ: не, не може да се отгъни този правописъ, той има нѣкаква връзка съ живота ни?

Не, този правописъ нѣма абсолютно никаква връзка съ живота ни, нѣма абсолютно никаква връзка съ езика ни, нито съ нуждитѣ на нашето писмо, на нашия правописъ. Той имаше само една връзка; той трѣбваше да послужи като доказателство за това, че Стамболийски, шефътъ на г. Омарчевски, бавно, сигурно, ориентира всеобщата наша политика къмъ Москва. Тая реформа бѣше първата лествица за това, че хората отъ София, по диритѣ на Стамболийски, нѣма да вървятъ по другъ пътъ, а ще вървятъ по пътя, който води къмъ Московския Витлеемъ. И затова ли ние сме длъжни сега да се преклонимъ предъ реформата на г. Омарчевски и да кажемъ: не, тя ще остане като съкровищница, като приносъ на нашето писмо? Не, г. г. народни представители!

Ако бѣше само това, пакъ бихме могли да простимъ. На манияка защо да не простишъ? На онзи, който действа не подъ напора на разума, а който действа подъ напора на афекти, защо да не простишъ? Той се намира почти на пункта, където престава да бѣде вмѣняемъ и става невмѣняемъ. Ще му простишъ, длъженъ си да му простишъ, за да му докажешъ, че стоишъ по-горе отъ него — ако всичко туй свършване само тукъ. Но то не свършва тукъ. Тукъ е прелюдията само на друга една по-

жалка история, за което снощи ви загатна г. Статевъ и върху която азъ сега искамъ повече да спра вашето внимание.

К. Маноловъ (зан): Азъ бихъ рѣкопѣскалъ на думитѣ, които говорите, но ако Вие не бѣхте сѣли онова, което българскиятъ народъ жѣне съ това, което става днесъ.

Х. Стояновъ (д. ср): Не Ви познавамъ, господине.

К. Маноловъ (зан): Вие посѣхте на времето и комунизъмъ и нихилизмъ.

Х. Стояновъ (д. ср): Тая аргументация Вие изсинахте снощи по главитѣ на г. Ангеловъ и на г. Константиновъ. Даже и тогава тя не бѣше оригинална и пѣмаше смисъла, а сега да казвате това по мой адресъ, то значи да доказвате, че нищо не разбирате отъ онова, което говоря. Азъ съмъ увѣренъ, че Вие ще се съгласите съ мене, ако ме слушате по-спокойно и обективно.

Казвамъ ви, г. г. народни представители, тая печална констатация, бѣше начало на една по-печална история, на една по-печална действителностъ, която по-сетне се разви въ посока на друга чужда, макаръ съседна намъ сила, въ посока на Бѣлградъ. Правѣха се опити тогава да бѣдатъ обединени България и Югославия; правѣха се опити тогава България да стане частъ отъ Югославия, единъ голѣмъ департаментъ и да носи името източна Славия — и името ѝ даже бѣха измислили. Даваха се всички доказателства, че кабинетътъ Стамболийски е онзи, който ще разреши македонския и балканския въпроси чрезъ едно безогледно хвърляне въ водитѣ на сръбската политика, чрезъ едно безогледно хвърляне на българскитѣ интереси предъ голѣмитѣ интереси на Югославия.

А. Радоловъ (з. в): Нищо подобно!

Х. Стояновъ (д. ср): Веднага Ви отговарямъ съ факти, г. Радоловъ, дайте възможностъ да чуютъ всички. Въ заседанията при Нишката спогодба, г. г. народни представители, първа по рода си, първиятъ опитъ между Стамболийски и Бѣлградъ да се сближатъ интереситѣ на Бѣлградъ и София; въ Нишката спогодба, при която представителъ на българското правителство бѣше покойниятъ полковникъ Нойковъ — сръбскитѣ представители сѣ повдигнали въпроса за унифициране на правописа, български и сръбски; сръбскитѣ представители най-формално поставятъ въпроса да се уеднакви сръбското и българското писмо и съ туй да се тури начало на действителна солидарностъ, на действително побратимяване между България и Сърбия.

А. Радоловъ (з. в): Къде го има това, г. Стояновъ?

Х. Стояновъ (д. ср): Въ архивитѣ на Външното министерство, г. Радоловъ, и, ако желаете, ще Ви прочета самитѣ документи. Вие сте честенъ човѣкъ, така поне Ви схващамъ; опредѣлете ми кога и азъ ще Ви дамъ документитѣ.

А. Радоловъ (з. в): Добре, азъ бихъ желалъ да дадете тѣзи документи.

Х. Стояновъ (д. ср): Г. полковникъ Нойковъ заявява тогава, че той нѣма пълномощно за подобна работа, че той сѣ въ неведение по повдигнатия въпросъ, че той не може да третира този въпросъ. Правятъ се постѣпки отъ страна на сръбския представителъ въ София и г. Нойковъ получава отъ София телеграфическа заповѣдъ да преговаря по този въпросъ съ сръбскитѣ представители въ Нишъ и следъ докладъ ще се намѣри базата за споразумение между Бѣлградъ и София. Това е истината. Това да се запише по-дебело, отколкото обикновено се пише. Този фактъ е началото на една политика на сервилностъ отъ страна на България при Стамболийски по отношение на Бѣлградъ, на Югославия; една сервилностъ, която нѣме да ни заведе много далече, която може би нѣме да коства независимостта на България, може би нѣме да замѣни нашето окаяно положение съ формални вериги. Но, за частице, не се изпълни планътъ на тази страна, злокобна метода, която се следваше отъ Стамболийски и неговитѣ другари въ кабинета.

А. Радоловъ (з. в): Никога не бѣхте върва, че е имало подобно нѣщо. Нито Стамболийски, нито Земледѣлскиятъ

съюзът ще отиде да окове българския народ в вериги. Нищо подобно.

Х. Стоянов (д. ср): Вън от това, г. г. народни представители — вие това добре го знаете, нима защо особена аргументация да ви привеждам, за да ви убеждавам — когато се касае за нашия правопис и когато въпросът за нашия правопис се свързва с нашата политика в миналото, днес и в бъдеще, тогава не само филологическият основания са, които трябва да се слушат. Дори в такива случаи, когато въпросът за правописа се свързва с въпроса за бъдещето на нашето племе, ако е необходимо, ние ще игнорираме дори и науката, ако е против нас, за да останем вярни на заветите на своя народ, на задачите на своето племе, на историческата мисия, която има това племе. (Ръкоплъскания отъ сговориститъ)

И затуй, когато се говори за правописа и този въпрос се тракува съвместно с представителите на Български, недейте забравя, че в, тоя грозен наглед граматически знак, е знаме на един мъченически народ за българини; той е символ на една изгубена свобода и лозунг за една бъдеща свобода, която трябва да се извоюва отъ този народ. (Ръкоплъскания отъ сговориститъ) И затуй предъ тоя символ ние се прекланяме. Аз нима никога да забравя хубавия, дълбок спомен, който имам отъ една манифестация в Битоля, устроена непосредствено следъ влизането на нашите войски в 1915 г. в града. В тая манифестация, наредъ с многото плакарди „Да живее царство България“, „Да живее Македония, тая българска страна“, стоеше и една плакарда с тоя грозен граматически феномен — плакарда само с една буква в. И фалангата на тия, които се редиха подъ тая плакарда, бѣше фаланга най-света, най-симпатична, наречена отъ тях самитъ „фаланга на ерголмджитъ“.

По силата на туй, всѣки, който посѣга на нашия правописъ сѣ огледъ да прави голѣма политика, балканска политика, ние ще го третираме като човѣкъ, който за интереситъ на балканската политика жертвува интереситъ на българската политика; който, заради интереситъ на славянството, жертвува интереситъ на българското племе в като така той не може да бѣде подкрепенъ отъ насъ въ никакъв случай, решително въ никакъв случай.

И така, г. г. народни представители, за насъ е ясно, че правописната реформа на г. Омарчевски бѣ колкото едно кощунство сѣ миналото на българския народъ, толкова и една спекулация сѣ настоящето на тоя народъ — както сполучливо се изрази снощи моятъ колега отъ гимназията г. Йорданъ Мирчевъ — толкова, заедно сѣ всичко туй, една изневѣра, една измѣна на българщината, на българскитъ интереси днесъ и вѣ бъдеще. Кощунство, спекулация, измѣна — думи, които се казватъ не току-така лесно; думи, които, когато се произнасятъ, човѣкъ дълбоко трябва да се замисли, трябва да си даде отчетъ за тяхната стойностъ, за тяхната смисълъ, за резултатитъ, които биха последвали, ако тѣ не се употребяватъ правилно, ако тяхната употреба не отговаря на едно действително състояние на нѣщата. И когато азъ казвамъ тия думи, следъ като съмъ си далъ отчетъ за всичко, следъ като съмъ направилъ най-обективна анализа на редицата отъ факти вѣ миналото и днесъ — тогава тия думи, казвамъ, ставатъ още по-тежки, още по-страшни за авторитѣ на правописната реформа, за ония, които служеха на туй кощунство. на тая спекулация, на тая измѣна, които служеха на отрицанието на онова, което става символъ на българщината, което става знаме, около което трябва да се обединятъ новитѣ дейци вѣ областта на българския езикъ, новитѣ служители на българския народъ.

И така, г. г. народни представители, първиятъ членъ на този законопроектъ трябва да се приеме безъ възражения, освенъ отъ онѣзи тамъ (Сочи лѣвицата). Тѣ нека си възражаватъ. Тѣ никога не могатъ да ни убедятъ, че да служимъ на народа си, това значи да служимъ на една химера la Стамболийски. Тѣ никога не могатъ да ни убедятъ, че да служимъ на държавата си, това значи да служимъ на славянската и на балканската идея. Тѣ никога не могатъ да ни убедятъ, че да служимъ на културата, че да служимъ на реформитъ вѣ живота, това значи да служимъ на болшевишката звезда вѣ Москва. Но ние ще въведемъ реформитъ, безъ да подражаваме на Москва. Ние ще служимъ на народа си и на държавата си, водими не отъ онова приятелство, за което се е говорило вѣ Нишъ по начинъ такъв, който азъ ви изложихъ. Тогава ние ще останемъ по-

достойни, по-върни на нацията си, отколкото онѣзи, които на лека ръка подхвърлиха всичко вѣ краката на по-силнитѣ вѣ дадения моментъ; които подхвърлиха всичко, свързано сѣ нашето минало, сѣ нашето настояще и сѣ нашето бъдеще, само и само да се запаятъ като герои на дѣла, само и само да могатъ да си очистятъ пътищата, по които най-лесно ще могатъ да отидатъ вѣ Варна, за да посрещнатъ червенитѣ рубани и Троцки, които господствуваше тогава вѣ Москва.

Преминувамъ къмъ втория членъ на законопроекта: (Чете) „Възлага се на Министерството на народното просвѣщение да установи правописа на българския книжовенъ езикъ, който да бѣде задължителенъ за всички учреждения и за всички печатни произведения вѣ царството“. По тоя членъ говориха и оратори отъ сѣдката на Демократическия съговоръ — г. Влайковъ и г. Пѣдаревъ. Тѣ говориха, като отрицатели на този членъ, като партизани на една по-голѣма свобода на мисълта, както се изрази г. Влайковъ, като партизани на една по-голѣма свобода на словото и като отрицатели на всѣкакви санкции вѣ този случай.

Г. г. народни представители! Преди всичко — изтъкна се и отъ г. министъръ Пайденовъ — тоя членъ не предрешава въпроса вѣ Парламента; тоя не превръща Парламента вѣ академическо дружество. Ние не говоримъ за правописа, ние не говоримъ за неговитѣ основи, ние не говоримъ за неговитѣ очертания. Ние даваме едно право на министра на народното просвѣщение да установи единъ правописъ. Какъвъ ще бѣде този правописъ? Той ще послужи компетентнитѣ страни и фактори: какъвто проектъ се посочи отъ тяхъ, тоя ще го узакони. Следователно, всичкитѣ страхове, че презъ този членъ Парламентътъ рискува да се превърне вѣ академическо дружество, да измѣни на своитѣ политически и законодателни функции, сѣ неоснователни. Парламентътъ прави едно: Парламентътъ упражнява едно свое върховно легитимно право. Парламентътъ създава единство вѣ правописа на българския народъ, една обща писменостъ у насъ, която, наредъ сѣ другитѣ символи вѣ нашия животъ, да ни бѣде ръководно начало. Парламентътъ упражнява едно върховно свое право, което никой не може да му отрече и което не е предрешаване на академичната страна на въпроса. Тя ще се доразреша отъ компетентнитѣ фактори и институти. Азъ нѣмамъ нищо противъ онова, което искаше моятъ колега отъ гимназията г. Йорданъ Мирчевъ: нека узаконяването на новия правописъ стане следъ докладъ на Академията на наукитѣ; нека то стане най-сетне и следъ дискусии вѣ сѣдката на всички компетентни сѣди, организации и институти. Отъ това и вѣ това нѣма абсолютно никаква опасностъ. Напротивъ, ще подчертаемъ, че ние всички схващаме голѣмото и дълбоко значение на въпроса. Ние ще поканимъ тѣзи фактори още веднѣжъ да кажатъ своята компетентна дума и ако тѣ се обединятъ, ако тѣ се съгласятъ върху тая компетентна дума, ние ще я узаконимъ. Каква грѣшка, какъвъ грѣхъ, какво престѣпление има вѣ това? Обаче азъ съмъ длъженъ да допълня това сѣ следната мисълъ: има голѣма опасностъ Академията на наукитѣ и редица други фактори, чисто филоложки, да не могатъ да кажатъ последната си дума, да не сѣ готови по този въпросъ. Ще ми позволите една откровеностъ. За анархията вѣ нашата писменостъ, г. г. народни представители, еднакво сѣ виновни и политическитѣ мъже, които се опитватъ отъ писмото да правятъ политически лозунги, вѣ голѣма степенъ, ако не толкова, сѣ виновни и представителитѣ на нашата академична филоложка мисълъ. Та я ми кажете, г. г. народни представители, има ли двама филолози, които да се разбиратъ по голѣмитѣ основни въпроси на нашия правописъ? Нѣма. Баланъ отрича Милетичъ, Милетичъ отрича Аргировъ, Аргировъ отрича трети, четвърти, нети и т. н. Докога ще съществува тия спорове, докога ще съществува туй разноречие, туй начало на разединяване по въпроса за писмеността вѣ сѣдката на жрецитѣ на тая писменостъ, вѣ сѣдката на жрецитѣ на тая филоложка наука? Ако вѣ 30 години тѣ не сѣ могли да се разбератъ и да ни дадатъ едни обединяюща начала, върху които да легне нашето писмо и нашиятъ правописъ, питамъ азъ, вѣ три месеци или вѣ една година отъ днесъ нататъкъ ще могатъ ли тѣ да ни дадатъ това? Сигурно не. Нѣкои факти, нѣкои документи, които ни бидоха подхвърлени напоследъкъ, сѣ силно доказателство, че днесъ разноречието е по-голѣмо по тия основни въпроси отколкото вѣ миналото и че обединяюща пунктове не могатъ да се постигнатъ. Нѣма да се постигнатъ пунктове,

върху които да се съгласят всички жреци на нашата филоложка мисъл, за да можем върху тия пунктове, като що ориентировачни пунктове, да туримъ началото на единъ общъ, единенъ, поставенъ на научна основа, свързанъ съ нашето минало, български правописъ.

Твърди се, обаче, че имало наши професори, наши филолози, голъми автори, които все пакъ, дори ако законопроектътъ влѣзе въ сила, нѣма да му се подчинятъ; които като влѣзе законопроектътъ въ сила, тъкмо тогава ще се опитатъ да пишатъ съгласно своитъ разбирания върху правописа и писмеността.

Г. г. народни представители! Азъ не познавамъ такива голъми професори, които ще се опитатъ и въ този случай да подронватъ авторитета на властта въ България, да подронватъ престижа на Народното събрание и на съответнитъ държавни фактори; които ще смѣятъ да се обявятъ оппозиция на онова, което съответнитъ фактори решатъ. Такива голъми професори азъ не познавамъ. Ако г. Омарчевски ги познава, азъ бихъ желалъ да ни ги каже. И ако има смѣлостта да ни ги каже, азъ ще му отговори веднага, че тѣ могатъ да бѣдатъ голъми професори, но тѣ сѣ малки хора. Ако тѣ въ единъ такива моменти, като настоящитъ, въ качеството си на представители на научната филоложка мисъл у насъ, поставятъ единството въ езика ни по-долу отъ своя капризъ; ако въ подобни моменти тѣ си позволяватъ да поставятъ законитъ въ страната по-долу отъ своята амбиция и индивидуализмъ — такива професори, колкото и голъми да сѣ тѣ, сѣ малки като хора. Азъ твърдо вѣрвамъ, че нѣма да се намѣрятъ такива въ срѣдата на нашия университетъ, както и въ всички срѣди, които иматъ връзка съ нашата Alma mater. Азъ дълбоко вѣрвамъ въ това. Но намѣрятъ ли се, съобщатъ ли ни се имената нмъ отъ г. Омарчевски, азъ пакъ ще повторя: тѣ сѣ малки хора, а за малки хора ние нѣмаме скрупули. По отношение на малкитъ хора държавата и Парламентътъ иматъ единъ единственъ дългъ: да унищожатъ тѣхния индивидуализмъ, да убиятъ тѣхния капризъ, да убиятъ тѣхната амбиция съ силата на закона, на всички решения, които въ основата си иматъ нашето минало и нуждитъ на нашия езикъ.

Следователно, да се изхожда отъ схващането на тия малки хора и да се иска да остане старото положение, е нѣщо, което въ никакъвъ случай не може да бѣде подкрепено отъ никого, не може дори да бѣде обяснено отъ здравия разумъ, не може да бѣде оправдано, освенъ съ желанието на г. Омарчевски задъ паравана на кавичко-сани голъми професори, които поддържатъ онуй, което той твърди, да може да се скрие и да работи за тържеството на оная негова реформа, която колкото пъти ми дойде на ума, колкото пъти изникне въ съзнанието ми, винаги като-че-ли виждамъ силуетитъ на бошевишката звезда окачени по нея, а заедно съ това като-че-ли виждамъ и единъ мраченъ образъ — едно очертание на войнишката сръбска шапка, на сръбския воененъ шинелъ и шпага. Азъ желая, а и всички, които добре схващатъ нѣщата желаятъ, щото тая дреха правописна, която ни навлѣче г. Омарчевски, която ни навѣва такива грозни спомена и която е символъ на измѣнничество, на сервилност — тая правописна дреха, казвамъ, изъ която се откроява силнието на бошевишката звезда и мрачното очертание на войнишкия сръбски шинелъ, частъ по-скоро да бѣде разкъсана, да бѣде снета отъ плещитъ на българската книжнина, на българското писмо и да бѣде замѣнена съ единъ правописъ по-скромненъ, но държашъ за нашето минало и за нашето настояще и правописъ, който, като ни освобождава отъ необходимостта да изпитаме срама, който изпитаме въ 1922 г., да създаде у насъ убеждение, че когато се служи на народа честно, тогава човѣкъ е много по-спокоенъ. А да служишъ на народа си честно, въ този случай значи да се възрешъ въ миналото, да чуешъ шепота му, да откриешъ светинята, да намѣришъ скрижалитъ и да останешъ вѣренъ на тая светиня и на тия скрижали. И като добавишъ къмъ тѣхъ само култура, само реформи, да можешъ да очертаешъ кръга на ония добродетели, на които ще служишъ. И, служейки, да кажешъ: малкѣ бѣхъ, но честно служихъ на народа си! (Ръкоплѣскания отъ сговориститъ)

Г. Данаиловъ (д. сг): Браво!

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Христо Силяновъ.

Х. Силяновъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Разискванията по правописния въпросъ, които

продължаватъ вече три дни, смѣтамъ, сѣ убедили всички непредвзети слушатели въ той форумъ, ако не въ друго, то поне въ голѣмата сложностъ на той въпросъ. Ако ние сме заставени, при разискването на такъвъ единъ въпросъ, да говоримъ съ страсти, да влагаме толкова много чувства, това, г-да, се дължи на обстоятелството, че когато ставаше правописната реформа презъ 1922 г., естеството на тая реформа бѣше прелобрегнато отъ тия, които я правѣха. Тогавашнитъ реформатори не бѣха въ състояние да схванатъ пълната сложностъ и детекатностъ. Вънъ отъ тоя недостатѣкъ, тѣ пишаха съ толкова много груби рѣчи, щото засегнаха най-чувствителни национални струни, станавъ причина да се почувствува това като едно посѣгане едва ли не върху нашата обща национална съвестъ. Азъ съмъ дълженъ веднага да си задамъ въпроса: защо при свободната, която е прекаралъ нашиятъ правописъ, при промѣнитъ, които той преди и следъ възбраждането е търпѣлъ, при всички фази, българскиятъ народъ и българската интелигенция бѣха спасени отъ тия зренища, които нашата интелигенция и нашата обществено-изобично представяваха презъ 1922 г.? И отговарямъ: защото всички тия промѣни идваха като единъ изразъ на една твърде естествена еволюция и защото тия промѣни се налагаха чрезъ най-оторизирани срѣди, чрезъ ония личности и чрезъ ония срѣди, които сѣ единствени въ състояние да правятъ популярна дадена реформа. И позволяете ми веднага да ви кажа, че тия лица, тия срѣди, по моето дълбоко разбиране, не сѣ филолози. Тия срѣди и тия лица сѣ популярнитъ български писатели, представителитъ на художествената мисъл у насъ, поетитъ, като следъ това веднага трѣбва да туримъ музикалиститъ и журналиститъ, които иматъ въ ръцетъ си материалното сръдство да правятъ популяренъ или непопуляренъ единъ правописъ, защото всеки денъ пишатъ и всички онова, което тѣ пишатъ, веднага отива до зачитането на маситъ и на интелигенцията.

Ще ви приведа единъ случай. Спомянете си за реформата, която група писатели около покойното списание „Български прегледъ“ преди 25—28 години се опита да направи. Достатъчно бѣше тогава виртуозътъ на българската речъ, най-популярниятъ български писателъ, покойниятъ Иванъ Вазовъ, да напише една съкрушителна саркастична статия, макаръ много къса, за да бѣде цѣлнитъ опитъ на тия г. г. професори представенъ като ненавремененъ, анахронистиченъ, като смѣненъ въ очитъ на цѣлата интелигенция. Спомянете си какъ и по-предишни опити на хора, желаещи съ ед нѣ замаха да се освободятъ отъ маса букви, които смѣтаха за съвършено излишни и отживѣли вѣка си, бѣха смазани пакъ отъ първия български писателъ, покойния Иванъ Вазовъ, който написа известия на всички ви диалогъ, въ който накара буквитъ, осѣдени на аутодафе, да подиграятъ ония, които ги бѣха осѣждали. Е добре, г-да, всички тия съображения, които се изтъкнаха оттъкъ и които обуславятъ тоя толкова сложенъ и деликатенъ характеръ на единъ важенъ въпросъ, какъвто е правописниятъ, до едно бѣха пренебрегнати отъ реформаторитъ презъ 1922 г. Прибавете къмъ това бързината — която, впрочемъ и г. Омарчевски призна вчера — безтактността и редъ други похвати, които придружаваха всичкитъ реформи на тогавашното време, като създаваха масово недоволство и караха да се обединяватъ колкото се може повече срѣди и ще ви стане ясно защо ние, българската интелигенция, на която всички тукъ сме скромни представители, се чувствуваме толкова дълбоко уязвени и какъ мнозина отъ насъ, — азъ, напр., ще имамъ този куражъ да изповѣдамъ, защото и азъ съмъ единъ смѣщо така скромненъ представителъ на българската интелигенция — чувствувахъ насмѣхето, което по единъ стражарски начинъ се упражняваше върху насъ при налагането на правописа, по-тежко, по-силно отъ ударитъ, които ми се нанасяха съ цепеница по главата, отивайки за Търново.

Г. Данаиловъ (д. сг): Ти не си ги ялъ, затова така приказвашъ. Ако бѣше тамъ да ги ядешъ, щеше да видишъ какви бѣха!

Г. Марковъ (з. в): Сега нѣкъ парабелитъ сѣ въ ходъ. По-хубаво да не се приказва за туй.

Г. Данаиловъ (д. сг): И на Марковъ ще дойде редъ.

Г. Марковъ (з. в): Така ако върви, на всекиго ще дойде редъ.

Председателътъ: (Зитни)

Х. Силяновъ (д. сг): (Къмъ Г. Данаиловъ) То не е никаква доблестъ, нито прави нѣкому честь да се хвали, че

е ялъ бой, затуй отказвамъ се да Ви опровергамъ и да установявамъ една истина.

Д. Грънчаровъ (з. в): За бой, за участъци, за убийства, недейте приказва.

Председателъ: (Звъни)

Х. Силянцевъ (д. сг): Азъ ще резюмирамъ изтъкнатото отъ досегашните оратори.

Стана ясно, че преди всичко правописътъ не засѣга непосредствено просвѣтата на българския народъ. Не, много искрени хора отъ земледѣлцитѣ наивно, непредвзето бѣха турили правописния въпросъ въ такива тѣсни рамки и затуй поддържаша реформата съ такова острѣнение. Имаше и такива хора, и трѣбва да имъ дадемъ право. Тѣ смѣтаха, че този правописъ засѣга просвѣтата на народа тѣ смѣтаха, че колкото е по-лесно възприемливъ единъ правописъ, колкото по-лесно той може да се научи отъ единъ слабо интелигентенъ човѣкъ, толкова по-голямо благодеяние ще се направи на българския народъ.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Тѣкмо така.

Х. Силянцевъ (д. сг): Изтъкна се, обаче, и никой не би ималъ куража да го опровергае, че естеството на този въпросъ не се изчерпва само съ неговата връзка съ образованието на българския народъ. Изтъкна се тукъ — нѣкои казаха това по-прикрито, други го казаха по-открито, азъ ще го кажа съ пълна откровеностъ — че това е единъ въпросъ преди всичко културенъ, националенъ, политически — подчертавамъ, ако щете, последната дума. Какво ще го приемъ. И не само за насъ, г-да, които сме се явили доста късно на историческата сцена тукъ, тъй да кажа, но и за народитѣ съ хилядолѣтна история и култура, също така не престава да бѣде такъвъ този въпросъ. Франантенъ е примѣрътъ, който ви посочи г. Стояновъ, който и азъ искамъ да използвамъ. Може ли нѣкой да отрече гражданското политическо значение за спойката между племената въ Югославия на това, ако всички тѣзи племена единъ день приематъ било латиницата на хърватитѣ и словенцитѣ, било кирилицата на сръбитѣ? Може ли да се откаже политическото значение на това единство, ако то единъ день стане? Но, г-да, даже и онѣзи, които правѣха реформата, съзнаваха това.

Г. Дананловъ (д. сг): Естонцитѣ бѣха забравили своя езикъ и сега го съживяватъ.

Х. Силянцевъ (д. сг): Изтъкнаха се много подобни факти, азъ не желая да ги повтарямъ. Г. Стояновъ въ това отношение бѣше изчерпателенъ. Случаятъ, който г. Христо Статевъ приведе онзи день, за изявленията на Стамболийски въ Бѣлградъ, които бѣха цитирани въ в. „Победа“, които изявления и азъ помня, е достатъченъ. Най-после, г-да, само ако си спомните всичката оная буря отъ негодувание, която предизвика тази реформа въ най-озлощениата частъ на нашата нация, нима не ще разберете, че само това е достатъчно доказателство, че политически рани се човъркатъ?

Н. Мушановъ (л): Тамъ е националната сила — въ протеста, не въ буквитѣ. Тамъ е сѣщияната. Това трѣбва да се разбере.

Х. Силянцевъ (д. сг): И така, г-да, азъ смѣтамъ, че ще извършимъ нѣщо по-важно, отколкото е онова, което ще стимулираме въ този законъ, като обявимъ единъ правописъ за задължителенъ, ако всички ние отъ единия до другия край, следъ всичко това, което се каза тукъ се проиникнемъ дълбоко и искрено отъ голямото значение и важностъ на този въпросъ и отъ неговата сложностъ и ако — макаръ и да не го заявяваме — нима, не винимъ, въ себе си тази доблестъ да признаемъ сторенитѣ грѣшки.

И поиске, г-да, азъ отдавамъ такова значение на тѣзи дебати, чувствувамъ се нѣкакси задълженъ непрѣменно да поправи известни криви обяснения, които се дадоха отъ г. Омарчевски отъ това мѣсто, даже и известно иззначаване на факти. Той, наистина, направи известни признания, че носи известна вина, която каза, че на бърза ръка е прокаралъ този правописъ. Но въ сѣщото време той се опита да го оправдае и то съ единъ невѣрнъ твърдения. Той се опита да представи предъ насъ една такава картина, като-че-ли въ 1922 г. въ нашата страна е било създадено нѣкакво масово, едра ли не стихийно движение, при което интелигенция и

народъ, всички повдигнаха този лозунгъ и поискаха и наложиха, натрапиха нѣкакви на тогавашнитѣ управници да прибѣгнатъ непременно къмъ правописна реформа.

Г-да! Опитътъ да се прибѣгва къмъ такива обяснения, за да се оправдае тогавашната акция на управницитѣ, самъ по себе говори, че още не се е съзналъ достатъчно размѣрътъ на злото и на изтигнитѣ терзания, които прекарахме всички поради тази несправедлива реформа. Вѣрни ли сѣ тѣзи обяснения на г. Омарчевски? Тѣкмо обратното е вѣрно — че не нѣкакво движение отдолу наложи опростяване на българския правописъ, а, наопаки, прибързаната реформа, която имаше въ основата си опростяването на правописа, задълбочи беззната, която ни дълѣше насъ, различнитѣ политически партии, които тъй или иначе принадлежатъ на единъ и сѣщи народъ, които сме свързани съ едно и също национално чувство, подкопа и направи поддѣлбока и по-опасна пропастиа, възбуди бурни страсти и напача мнзина да се чудятъ, какъ може по такъвъ единъ въпросъ да се повдига и създава едно голямо разединение.

Вториятъ аргументъ на г. Омарчевски е следниятъ. Той се позова на докладитѣ на своитѣ инспектори отъ министерството, споредъ които сложността на нашия правописъ била една прѣчка, не само за по-широкото разпространение на образованието между народа, но въ сѣщото време и за слабия успѣхъ по български езикъ въ нашитѣ училища. Г-да! Да се привежда това като аргументъ отъ единъ човѣкъ, който е ръководилъ просвѣтата на българския народъ, ми се вижда повече отъ печално. Къде би ни завела такава една логика, ако ние застанемъ на този кръвъ пътъ? Ако леснотията на ученицитѣ и на учителитѣ ни ръководи насъ, когато ще създаваме нашата образователна и възпитателна система, какво би станало? Ами ако ние питаме ученицитѣ — и туй, наистина, трѣбва да го признаемъ — ще се убедите, че нѣмаше срѣда, които съ по-голямъ въсторгъ да се посрѣщала реформата на г. Омарчевски отъ тая на ученицитѣ. Това е много обяснимо. Ако вземешъ да намалишъ часоветъ по български езикъ, ако вземешъ да премахнешъ маса предмети, преподаването по които ученицитѣ едвамъ слушатъ, или се прозяватъ, за тѣхъ това ще бѣде още по-приятно. Даже много и много отъ учителитѣ — макаръ отъ кумова срама или отъ честолюбие да не могатъ да признаятъ известни нѣща — дълбоко въ душата си биха желали да се отиде по пътя на такива опростявания, за да може нѣкакъс онова напрежение на волята и на духа, което е единъ неизбеженъ елементъ при всѣко добиване на знания и при всѣко каляване на волята, съвсемъ да се сведе до минимумъ и по този начинъ училището да престане между другото да бѣде една школа за каляване на волята и на характера.

Но да се запитае: наистина ли стариятъ български правописъ представлява сѣществува прѣчка за разпространението на образованието между българския народъ?

Г-да! Това е една кръгла неистина. Всѣки единъ, който малко много нима не основни, а най-елементарни познания по който и да е чуждъ езикъ, съ изключение на сръбския, ще признае, че ако има нѣкои правописи, въ реда на които е сръбскиятъ, бразилскиятъ и пр., които наистина сѣ създадени на фонетична основа и въ които за всѣки звукъ, който произнася човѣкъ, има отдѣленъ знакъ, и ако тѣзи прости правописи, добри, безспорно, представляватъ едната крайностъ, единия полюсъ, трѣбва веднага на другата крайностъ и на другия полюсъ да поставимъ правописи трудни за усвояването на които хората посвѣщаватъ много и много години и които при обучението въ училищата, напр., на Франция, на Турция, на Гърция, отнематъ една гражданна частъ отъ времето и то, разбира се, за смѣтка на общото образование, което трѣбва да се даде на децата. Питамъ азъ: такъвъ ли е българскиятъ правописъ? Българскиятъ правописъ съ своитѣ ъ, ѱ и ѱ по простота иде веднага следъ сръбския; не се иска голямо напрежение, голяма воля, за да бѣде усвоенъ; достатъчно е да бѣдемъ озорбодени отъ този духъ на експериментализмъ и реформизмъ, отъ време на време да искаме непрѣменно да се проявяваме като новатори, да искаме да правимъ реформи въ нашия правописъ всѣки 10 или 15 години, за да убърваме и учители, и ученици, и интелигентни хора и да заставаме нѣкои даже на стари години да се учатъ на нова смѣтка на правописъ.

И така, г-да, не издържа критика да се казва, че това нѣщо е прѣчка на образованието. По никой начинъ.

С. Пѣйчевъ (з. в): Най-голяма прѣчка е.

Х. Силяновъ (д. сг): По-нататък, г-да. Г. Омарчевски въ речта си, която произнесе тукъ, се опита да оправдае едно друго нѣщо. Той не само представи себе си като единъ видъ оръдие на това течение народно, създадено въ полза на опростяването на правописа, но се опита да изкара и цѣлия тогавашенъ Министерски съветъ, като единъ покоренъ изпълнител на решенията на една група компетентни хора, респ. отъ филолози. Г-да! И това не е истина. Като оставимъ на страна обстоятелството, че той много тенденциозно бѣше подбралъ състава на тази правописна комисия, както го посочи г. министърътъ на просвѣтата, като постави начело наистина двама авторитетни учени, но известни пламенни противници на т, ъ и ѳ, като оставимъ, казвамъ, настрана това обстоятелство, Министерскиятъ съветъ въ онова време не се подчини на тази реформа. Изтъкна това г. Негенцовъ, първиятъ ораторъ по този въпросъ, и азъ дължа да го повтори.

Г. Омарчевски вмѣнява на покойния Стамболийски вината, заедно взетото решение отъ тази комисия по отношение на т биде отхвърлено отъ Министерския съветъ. За насъ, обаче, не е важно на кого се дължи туй, дали на инициативата на покойния Стамболийски или на другъ отъ членовете на тогавашния Министерски съветъ. Фактъ е, обаче, че тогавашниятъ Министерски съветъ, посегна на туй, което представя централния пунктъ на тогавашната правописна реформа, изхвърли т и го замѣства съ ж. Азъ бѣхъ въ вестникарската ложа, когато тукъ ставаха дебати по този въпросъ тогава и помня много добре, че когато нѣкои господа отправиха на Стамболийски въпроса: защо той поне не се спре на решението на комисията, той отговори: „Какъ можете да не харесвате ж-то, когато по своя видъ то е една разрачана, една истински чорбаджийска, една думбазка буква?“ Покойниятъ Стамболийски намѣри за нужно тогава да отговори по този начинъ. И така, г-да, даже въ ролята на филологитъ се влѣе тогава, за да може да биде сервирано българското общество съ едно недоносче, на което се дължатъ всички вѣднени, всички пакости и всички морални и материални загуби оттогава насамъ.

С. Пѣйчевъ (з. в): Какви сж загубитъ?

Х. Силяновъ (д. сг): Загубитъ се състоятъ първо и първо въ това, че съ този законъ ние внесохте смутъ въ душитъ и свѣстѣта на една частъ отъ нашето племе. (Възгласения отъ нѣкои земледѣлци)

Питамъ азъ: какъвъ държавнически умъ и каква държавна нужда ви наложи да засегнете тази болезнена страна? Абсолютно никаква нужда. Така или иначе, тѣ сж се сложили условията на нашия исторически животъ, че за една частъ отъ нашето племе тѣзи букви наистина сж станали символи. Това е може би нещастната нѣ съдба като народъ, но тѣ сж се сложили обстоятелствата. И колкото закони да създавате, каквито мѣрки да декретирате, ние не можеме да заставаме тази частъ отъ нашия народъ, която, твърде естествено, е по-чувствителна въ национално отношение, да престане да чувствава и да вижда въ тѣзи букви символи.

Питамъ, каква голѣма, национална и държавна нужда ви наложи, на васъ, като правителство, да посѣгате на това? Каква нужда имаше да се тормози свѣстѣта на останалата интелигенция по този начинъ? Мислите ли, че това бѣше малко страдание за насъ; мислите ли, че бѣха малко загубитъ, които издателитъ претърпѣха? Ами има заведени дѣла противъ г. Омарчевски за това. Колко депутати отиваха да молятъ Омарчевски да се отиѣни той правописъ, защото — доказваха му това съ факти — търпѣха загуби и то грозни загуби. Тѣй че, какъ да не сж нанесени загуби?

Г-да! Въ началото на своята речъ азъ казахъ кое е най-важното за менъ и кое би трѣбвало да целимъ да постигнемъ ние всички, а именно да се проникнемъ по-дълбоко отъ необходимостта, че е нуженъ единъ правописъ и че трѣбва на този правописъ, при условията, при които живѣемъ ние, колкото е възможно по-рѣдко да се посѣга.

Ще си позволя да ви кажа, че азъ се противопоставямъ по най-решителенъ начинъ на мненията, които се изказаха тукъ, които целиятъ да оставятъ, и следъ като законопроектътъ стане законъ, нѣкакъ си този въпросъ недовершенъ. Азъ поне не съмъ на туй мнение и нѣма да дамъ съгласието си за законопроектъ, който не разрешава окончателно въпроса за правописа. Не искамъ да повта-

рямъ аргументитъ на г. Христо Стояновъ, които сж много важни, за това дали въпросътъ за правописа трѣбва да предоставимъ на филологитъ. Ще ви цитирамъ мнението, което азъ тача, на единъ голѣмъ филологъ, мнението на единъ отъ първитъ филолози въ Франция, който днесъ преподава въ Сорбоната История на френския езикъ — Фердинандъ Брюно — който се занимава съ този въпросъ отъ десетилѣтия, който е, забележете, партизанинъ на реформата на френския правописъ, който е сложенъ и мжчителенъ за тѣзи, които го учатъ, но който въ сѣщото време гледа широко на този въпросъ. Самъ той твърди, че въпросътъ за правописа не е въпросъ само на филологитъ, че държавата е, която ще узаконява правописа. Решающиятъ гласъ даже нѣма да иматъ филологитъ, защото рискуватъ като политици, като хора, чието призвание е да помиряватъ, да гонятъ винаги равнодѣйствищата, да върватъ винаги по диагонала, да взематъ предъ видъ винаги висши интереси, обединяващи нацията. Нашъ дългъ е, прочее, да помиримъ всички тежнени. А знаемъ, че всѣки техникъ, че всѣки специалистъ, каквито сж г. г. филологитъ, затворенъ въ кабинета си, мисли, че нѣма нищо по-свещенно отъ неговата специалностъ и затова ние винаги рискуваме да бждемъ поставени отъ техникитъ, отъ специалиститъ предъ решения, които по маса и маса други съображения, политически преди всичко, както изтъкнахъ преди малко, въ едно положение много затруднително.

Ето какво казва Фердинандъ Брюно, единъ партизанинъ на правописа. Следъ като той призналъ, наредъ съ нуждата отъ промѣни въ френския правописъ, голѣмитъ мжнотини, на които се натѣква едно такова движение, идва единъ видъ до заключение, че този въпросъ едва ли е даже разрешимъ въ една Франция. И казва най-после: „Докато официалниятъ правописъ не биде реформиранъ, а само държавата, пазителка на голѣмитъ общи интереси, може да предприеме тая реформа, както е направено въ чуждитъ страни: Германия, Бразилия, Белгия и Сърбия, дотогава товарътъ ще се носи отъ учителитъ и отъ ученицитъ“. Този цитатъ ни казва твърде много нѣщо.

И бихъ отправилъ апелъ къмъ всички тукъ да схванемъ нашата роля, нашата задача въ дадения случай, като такава, която ни задължава да туримъ край на спороветъ и да ги приключимъ не за 5—10 години, а за десетилѣтия. Азъ рмкопѣскамъ на тая мисълъ на г. Найденовъ, че никъде консерватизмътъ — и за либерали, и за революционери, и за ретрогради въ политиката, за всички — не е толкова необходимъ, както по въпроса за правописа: да се не липа той, да не се посѣга на него. Специално ние, българитъ, имаме и нѣкои съображения отъ най-деликатно естество, които ни налагатъ да не посѣгаме на правописа. Желаяйки горещо непремѣнно това нѣщо да се постигне чрезъ самия законъ, да не оставимъ въпроса откритъ, да бждемъ спасени отъ това опасение, отъ този рискъ, отъ тоя страхъ, че другъ министъръ поидръ година-две отъ елницата или отъ друга партия, който нѣма да гледа на въпроса като г. Найденовъ, ами ще бжде въодушевенъ отъ амбицията да си свърже и той името, като реформаторъ въ тоза министерство, не ще поиска да прави таква опити, и за да не бждемъ въ сѣщото време поставени единъ денъ предъ изненадата да се разгори наново този въпросъ по чисто филологически или литературни съображения, азъ смѣтамъ, че трѣбва въ чл. 2 на законопроекта да се направи една съществена промѣна, собствено цѣлѣниятъ текстъ да се измѣни и да добие такава редакция: „Чл. 2. Признава се като задължителенъ за всички учреждения и за всички печатни произведения въ царството правописътъ, одобренъ съ постановление III на Министерския съветъ, взето въ за-седанието му на 11 августъ 1923 г., протоколъ № 87“.

Колко задачи ще бждатъ разрешени, ако приключимъ тоя въпросъ по такъвъ начинъ? Първо и първо, нека, като интелигентни хора, се помислимъ да отговоримъ на въпроса: сж ли въ състояние г-да филологитъ да ни дадатъ нѣщо ново, нѣщо особено, нѣщо, за което никой отъ насъ не се досѣща? Не, г-да. Мненията на филологитъ ни сж много добре известни; тѣхнитъ школи се изтъкнаха тукъ — тѣ сж 2—3. Единъ отъ филологитъ, знаменосцитъ на тия реформи, ги видѣхме начело въ комисията по времето на г. Омарчевски, други, начело съ г. проф. Милетичъ, тогавашенъ председателъ на Академията, видѣхме начело на комисията по времето на г. Александъръ Цанковъ. И, както ни се каза тукъ отъ мене, единъ министъръ, който гори отъ желание, отъ мания да прави реформи, винаги ще намѣри между филологитъ хора, които да доне-

сатъ вода въ неговата воденица, сиречъ да му дадатъ едно научно и филологическо оправдание на това, което е намислили.

Какви сѣ тия течения, г-да? Имаме старото правописание, което бѣше употребявано до 1922 г., противъ което, слава Богу, нѣмаше никакво течение всрѣдъ народа, което се понасяше отъ всички, и което чакаше своя естественъ моментъ, подиръ 15—20 години, да претърпи още нѣкои измѣнения, и впоследствие, следъ 50—100 години, твърде малко за жинота на единъ народъ, да претърпи една по-основна промѣна. Имаме следъ това правописанието на г. Омарчевски, което най-после трѣбва да отгѣнимъ, защото ни раздѣля, като народъ, като интелигенция. Най-сетне имаме третото, сегашното правописание. Право да ви кажа, ако останеше на мене лично да реша въпроса, азъ бихъ възстановилъ веднага стария правописъ, по чисто практически съображения. Защо да създаваме грижи на хората да учатъ новъ правописъ? Това, обаче, не стана. Г. Цанковъ, като министъръ на просвѣщеніето тогава, се въодушевяваше отъ желанието да помирятъ нѣкакви двестѣ течения, да създаде нѣщо срѣдно, за да не бѣде обвиненъ, че по таквъ единъ въпросъ взема страна. И ние се видѣхме предъ едно решение на тази комисиия, отъ чисто компромисенъ характеръ — намали се употреблението на ъ. Може би мнозина между насъ не харесватъ тоя правописъ и биха предпочели стария правописъ вмѣсто него. Но, г-да, всички, които се изредиха на трибуната, на блѣтиаха и подчертаха толкова дебело нуждата отъ единъ единенъ правописъ. Нали всички по-мекко или по-рѣзко подчертаха, че единниятъ правописъ е сѣщо единъ отъ елементитѣ на нашето културно, духовно и национално единство. Въ името на тоя голѣмъ лозунгъ, който винаги би трѣбвало да обединява всички ни, азъ мисля, че трѣбва да приемемъ това, съ което горе-долу всички вече сме свикнали — сега действащия правописъ. По тия съображения на практичностъ, съображения молитически, съображения научни, сегашниятъ правописъ се явява единъ видъ като синтезъ, макаръ че азъ или нѣкои други да биха предпочели по-стария, или да сѣ негови поддръжници. Ако остане стариятъ текстъ въ този законъ, всѣки ще разбира — и азъ така разбирахъ и оставахъ съ сѣщото впечатление даже следъ обясненията, които даде г. министърътъ на просвѣтата — че този въпросъ не е разрешенъ. И тия оратори, които говориха вчера и завчера, обяснявайки така този членъ, долуцаха, като-че-ли подиръ месецъ—два—три нѣкаква нова комисиия отъ компетентни хора ще бѣде свикана и сезирана съ този въпросъ, а ние на нова смѣтка ще бѣдемъ сезирани съ новъ проектъ, ще имаме може би минимални промѣни, ще споримъ по вестниците и ще дойде работата тукъ, въ Камарата, да я отправиме наново. Вмѣсто да бѣде така, г-да, азъ бихъ помолилъ васъ, г. г. народни представители, а сѣщо така и г. министра на просвѣтата, да се съгласите да възприемемъ тази редакция, която окончателно разрешава този въпросъ, дава на страната единъ правописъ, прави го задължителенъ за всички. Това да изборемъ. Не съмъ съгласенъ съ това, което изтъкна г. Стояновъ. Азъ съмъ абсолютно убеденъ, че ако утре дадете този въпросъ да го разрешава на нова смѣтка било пленумътъ на Академията на наукитѣ — всички нейни отдѣли — както искаше г. Мирчевъ, било само онѣзи, които се смѣтатъ за най-призвани по този въпросъ, филолозите и литераторитѣ . . .

Г. Данайловъ (д. ср): Този въпросъ мина презъ академията, тамъ е свршенъ.

Х. Силяновъ (д. ср): Тукъ се поиска такова нѣщо. Г. Стояновъ каза, че може да се събере Академията на наукитѣ и тя единъ видъ да признае този правописъ, който съ този законъ правимъ задължителенъ. Отъ всичко това нѣма пужда и нѣма защо да отнемаме времето на филолозите и да имъ създаваме нови грижи. Правописъ си имаме и той трѣбва да стане задължителенъ за всички и на всички тия прения, на всички тия спорове, които ни раздѣляха досега, да се тури край веднѣжъ за винаги, за единъ перюдъ отъ десетилѣтия.

Остава още въпроситѣ за санкциитѣ. Вѣрно е, г-да, че е много непоследователно отъ хора като насъ, които чувствувахме върху себе си ударитѣ на единъ режимъ на гнетъ, физически и духовенъ, да се обявяваме партизани на санкции. Но толкова голѣма данъ платихме на тази вавилония, на тия олгии да се прокарва по начинъ насилственъ единъ правописъ, щото налага ни се нѣкакъ да се отнесемъ къмъ този въпросъ за санкциитѣ малко по-широко.

Тукъ дѣлжа да поправа пакъ едно твърдение на г. Омарчевски, което, не знамъ какъ е било допуснато, унижено или неволно и което твърдение не отговаря на истината. Той се опита да каже, като-че-ли не е прилагалъ своя правописъ въ земеделско време по насилственъ начинъ и се позова на факта, че въ своята окончателна редакция земеделскиятъ законъ за правописъ не съдържа санкции. Това е, г-да, което именно отекчава още повече престѣпленіята на г. Омарчевски — казвамъ престѣпленіята, защото се касае за редица и редица актове отъ този родъ. Ами той на втория денъ следъ като се държа постановлението на тогавашния министерски съветъ, ползувайки се отъ цензурата, на която бѣше шефъ — той смѣтайки за съвмѣстимо да бѣде шефъ на цензурата и шефъ на всички културни и просвѣтни институти въ качеството му на министъръ на просвѣтата — на втория денъ, казвамъ, наложи своя правописъ на всички вестничари, на всички писачи, на всички издатели, на ежедневни и периодични издания. Тормозѣше еднакво насъ, тормозѣше и своитѣ цензори отатѣжъ, за да бѣдатъ колкото се може по-строги къмъ насъ. Не само туй: той правѣше лични посѣщения въ редакциитѣ — и въ нашата редакция е идвалъ — и когато неговитѣ заклами не можеха да хванатъ мѣсто предъ самитѣ редактори — готови най-сетне на рискове, защото бѣха свикнали съ многото дѣла, които бѣха заведени противъ тѣхъ — той отиваше при по-проститѣ хора, при словослагателитѣ, при ония около машинитѣ, и тѣхъ тормозѣше за гдето си позволяватъ да не изпълняватъ точъ въ точъ онова, което цензоритѣ правятъ, съ целъ да не се познава какво се затичава, да не се познава, че въ дадена колона е минала рѣката на цензурата.

Това не бива, г-да, да ни очудва, защото аслѣ това не е и най-голѣмото свосеволие на господина, който известно време бѣше и шефъ на нашитѣ национални културни институти, но имаше и качеството на цензоръ. Въ 1922 год., когато цензурата се махна, въ списанието, което редактирахъ тогава, азъ събрахъ наедно всички тѣзи престѣпленія, извършени отъ г. Омарчевски, и го поканихъ да даде подъ сѣдъ редакцията, за да можемъ да ги установимъ по съдебенъ редъ.

Въ какво се състояха тѣзи работи? Състояха се, г-да, ето въ какво: даже когато въ Земеделския съюзъ бѣха се появили недоразумения и разцепления, когато едни бѣха станали неприятни за други, г. Омарчевски — азъ съжалявамъ, че го нѣма сега тукъ — даваше на своитѣ цензори инструкции, въ смисълъ да пушатъ онова, което е приятно за неговитѣ приятели и неприятно за неговитѣ, неприятни въ срѣдата на самия съюзъ. Но г. Омарчевски отиваше даже дотамъ, да тормози своитѣ цензори, задето не сѣ махали известни отрицателни отзиви за една пѣвица. Значи, цензурата би трѣбвало тогава да взема подъ своята защита даже фавориткитѣ на г. министра.

Г-да! Може би не е много умѣстно — собствено може би не е навременно въ свръзка съ предмета, който ни занимава — да зачеквамъ тоя въпросъ, но азъ съмъ възмуденъ отъ голѣмата дързостъ, която има г. Омарчевски, следъ като е оставилъ въ нашитѣ души толкова страшни и горчиви спомени отъ времето, когато ни е билъ цензоръ, да се изпрѣчи на тая трибуна да говори противъ санкциитѣ и да убеждава васъ, народни представители — които може би, поради това, че професията ви е друга, не сте чувствували така непосредствено този тормозъ — да ви убеждава, че не е налагалъ насилствено своя правописъ.

Нѣкой отъ земеделцитѣ: (Възразява нѣщо)

Х. Силяновъ (д. ср): Добре бе, г-да, цензоръ билъ Мечкаровъ, цензоръ билъ Бобчевски и пр. Както у насъ, така и въ други страни, както въ мирно, така и въ военно време, цензоритѣ сѣ обикновено вестничари. И тогава тѣ бѣха органи на г. Омарчевски. Кой какво иска отъ васъ ще таксува тѣхното поведение, естествено. Но азъ друго ви казвамъ — че тѣзи хора бѣха врагове на г. Омарчевски, бидейки неговии органи, и ние, благодарение на тѣхъ, можехме често пѣти да се измъкваме отъ твърде строгитѣ и драконовски директиви на г. Омарчевски. Това е истината. Нѣкои даже насмалко щѣха да бѣдатъ уволнени само затуй, защото проявиха малко повече търпимостъ къмъ насъ. Та туй оправдава ли г. Омарчевски — фактътъ, че еди кой си и еди кой си били неговии органи? Може ли да се говори това нѣщо?

Да се върнемъ, прочее, г-да, къмъ въпроса за санкциитѣ. Г. министърътъ на просвѣтата, обяснявайки това,

изтъкна, че както при всяко едно неизпълнение на законни разпоредби има санкции, такива ще прилага Министерството на просвѣтата и по отношение на ония, които не си служатъ съ официалния правописъ. Той, обаче, искайки да се движи въ един строго демократични рамки, споредъ мене, оставя една врата, която може да ни отдалечи отъ оная голѣма и главна целъ, за която азъ говоря и която си поставихме преди всичко. Той напр. иска да направи отстъпка за хората на науката въ България — да може еди кой си ученъ, по силата на туй, че е ученъ и филологъ, да си служи съ своя правописъ, въ който той е влюбенъ, а не съ държавния правописъ. Азъ не бихъ ималъ нищо противъ това. Но тоя ученъ, който пренебрегва официалния държавенъ правописъ, по никой начинъ не може да бѣде настрѣчаванъ отъ държавата, да разчита на препорѣка на неговитѣ съчинения, или да бѣдатъ откупувани известно число екземпляри отъ тѣхъ. Ако ние въ новия законъ, отворимъ толкова много врати, за едно голѣмо общо зло, не само за насъ или за васъ, ние ще забавимъ колкото се може повече този процесъ, тогава когато имаме всички интересъ като нация, като едно културно съзнателно цѣло, часъ по-скоро той да бѣде приключенъ.

Има и другъ единъ фактъ, отраденъ, утешителенъ, който също така улеснява нашата задача по отношение на санкциитѣ. Той е, че ония, които бѣха автори на стария правописъ, на правописа на г. Омарчевски, земледѣлцитѣ, безъ никой да ги задѣлжава, безъ никой да ги натиска, следъ като известно време си служиха съ него, — искамъ да вѣрвамъ, че отъ съзнание на нуждата отъ единъ правописъ, съзнавайки, че не бива да правятъ изключение, съзнавайки, че не бива да оставятъ едно впечатление на противници на тоя белегъ на национално единство у насъ — възприеха официалния правописъ. Така че спрямо тази партия, която има амбицията и претенцията да бѣде масова, да представлява голѣма частъ отъ българския народъ, българското правителство нѣма да бѣде поставено въ необходимостта да прилага санкциитѣ, защото, както виждате, тѣ сѣ самосъзнали.

Прочее, г-да, като изключимъ филолозите противници на този правописъ, къмъ които ще се направятъ известни отстъпки, безъ да имъ се откупуватъ изданията, оставатъ ония, за които нѣма две мнения въ нашата срѣда. — като не изключваме крилото на г. Марковъ — че сѣ еднофронтници. Ще подпаднатъ значи подъ ударитѣ на тия санкции само ония, които сѣ единъ видъ призванитѣ клиенти на закона за защита на държавата, за които специално се създаде този законъ, ограничението на чиято дейностъ се призна като нѣщо необходимо даже отъ хората на Земледѣлския съюзъ, когато той се създаваше.

И това обстоятелство, г-да, че ние като политически групи постигнахме вече единство въ употребата на правописа, ме кара да бѣда и азъ партизанинъ на пункта за санкциитѣ, макаръ и да съмъ страдалъ отъ произволното прилагане на тия санкции. Сега тѣ ще бѣдатъ облъчени въ ваксинна форма. И фактътъ, че само признати еднфронтници ще попаднатъ подъ тия удари, ми дава куража да поддържамъ санкциитѣ, както ги иска г. министърътъ на просвѣтата.

И така, г-да, въ заключение азъ пакъ ще повтора следното. Ще подкрепя и ще гласувамъ за такъвъ законопроектъ за правописа, който ще разреши този въпросъ по единъ окончателенъ начинъ, който ще стипулира, че задължителенъ е еди-кой си правописъ — употребяваниятъ сега — а не да остане обществото подъ впечатлението, подъ риска и подъ тревогата, че можемъ утре или други денъ да бѣдемъ наково сюрпризирани отъ въпроси, повдигането на които е не само ненавременно, но и пакостно и опасно, погледнато отъ всяка една страна. (Ражкопѣскания отъ сговориститѣ)

Председателътъ: Г. г. народни представители! Има записани да говорятъ още г. Кьорчевъ и г. Мушановъ.

Понеже г. министърътъ на просвѣтата въ 7½ ч. е застъпъ, а не вѣрвамъ г. Кьорчевъ да свърши за 10 минути . . .

Д. Кьорчевъ (нац. л): Ще свърши за 10 минути.

Председателътъ: Имате думата.

Д. Кьорчевъ (нац. л): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Законопроектътъ ни предлага две нѣща: да

премахнемъ правописа, който е установенъ въ 1922 г., и да дадемъ едно пълномощно на министра на народното просвѣщение да направи другъ правописъ. Това е темата, върху която трѣбваше да се спратъ ораторитѣ. Всички говорятъ за правописа — законопроектътъ не говори за правописа. Какъвъ трѣбва да бѣде правописътъ, съ ъ ли, безъ ъ ли, това ще го каже комисията, чиято компетентностъ ще бѣде призната отъ г. министра, и той ще иска нейното гледище да бѣде усвоено като една наредба, като едно крѣпко или, както той иска да го нарече, като единъ законъ. Ако се ограничимъ да говоримъ методично и есѣ темпо върху туй, което ни се предлага, ще спестимъ твърде много разисквания, които тукъ може би сѣ интересни, но сѣ и отегчителни, доколкото засегнаха миналото на известни партии, и поради тенденциитѣ, които се налагаха въ тѣзи въпроси.

Г. г. народни представители! Азъ считамъ, че трѣбва да се гласува чл. 1 отъ законопроектъ, който гласи: (Чете) „Отмѣнява се законътъ за общъ български правописъ, утвърденъ съ указъ № 83 отъ 25 мартъ 1922 г. и обнародванъ въ брой 5 на „Държавенъ вестникъ“ отъ 6 априлъ 1922 г.“ Съ това трѣбва да се приключи цѣлиятъ законопроектъ.

Чл. 2 не ни казва нищо. Можете да му давате каквито искате редакции, можете да го разширявате, можете да го стѣснявате, можете да пишете вътре, че трѣбва да има санкции, че правописътъ трѣбва да бѣде задължителенъ — не може да се счита, че отъ този членъ може да произлѣзе законъ, задължителенъ за страната. Наредбата въ чл. 2 е антиконституционна, тя е неправилна и г. министърътъ на народното просвѣщение, отъ обясненията, които направилъ се вижда, че има съзнанието за това. Той каза: „Този въпросъ подлежи на споръ — дали наредбата, която азъ ще направя въз основа на едно пълномощно, дадено ми отъ Народното събрание, може да има качествата на законъ“.

Моето убеждение е, че такава наредба не може да бѣде законъ. Въ нашата конституция се опредѣля точно какви сѣ законитѣ, какъ се тѣ изработватъ, кой ги прави и защо сѣ задължителни за всички. Чл. 43 отъ конституцията казва: (Чете) „Българското царство се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начина, който е показанъ въ конституцията“. Чл. 44 отъ същата казва: (Чете) „Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни и отмѣни докато той по-напредъ не се обсъди и приеме отъ Народното събрание, което има правото така също да тълкува неговия истински смисълъ“. Чл. 105 отъ конституцията, въ който се казва съ какво се занимава Народното събрание, въ своя пунктъ първи казва: „Обсъжда законопроектитѣ споредъ чл. 44“ — членътъ, който ви четохъ.

Не може никое министерство по делегация на Народното събрание да прави каквито и да е наредби, които да иматъ качества и силата на законъ. И ако лицата, които ще бѣдатъ оцетени отъ такива наредби на административната властъ, подирятъ съдействието на съда, българскитѣ съдилища не само че ще осѣждатъ държавата, но азъ мисля, че по чл. 165 отъ конституцията сѣ длъжни да осѣждатъ и длъжностнитѣ лица, които си служатъ съ подобни наредби, за да нанасятъ щети на частнитѣ лица.

Д-ръ Ц. Дяковъ (д. ср): Така е въ Америка.

Д. Кьорчевъ (нац. л): Въ Америка съдилищата се произнасятъ, когато има противоречие между отдѣлнитѣ закони и конституцията. Тукъ нѣма законъ създаденъ отъ Народното събрание, за да видимъ дали той е антиконституционенъ или не. Азъ мисля, че това обстоятелство е много важно и министъръ Найденовъ го чувствува, създава го. Въ обясненията, които даде, той ни моли да го облъчемъ въ довърне, защото знае, че чрезъ санкции той ще се спре върху нѣща, които никой не трѣбва да отрече. Ако ние съ министра на просвѣщението сме въ такива отношения, че можемъ да го облъчемъ въ довърне, трѣбва да му дадемъ това довърне. Но самъ той признава, че не се касае за „министъръ Найденовъ“ или за другъ министъръ „А“, а се касае за „министра на народното просвѣщение“, касае се за една генерална наредба. Такъвъ претекстъ Народното събрание не може да създаде. Да се пазимъ отъ него, г. г. народни представители, защото той има характеръ на декретиране, което постепенно ще направи Народното събрание излишно.

Онова съображение, което изтъкнаха уважаемитѣ г. г. Мирчевъ, Влайковъ и Пѣдаревъ — че Народното събрание не е компетентно да прави правописъ — е съображе-

ние неправилно. Народното събрание е компетентно по горската концесия, Народното събрание е компетентно по всевъзможни въпроси, по електричество и маса други работи, които изискват специална подготовка, за които ние гласуваме закони. Но не е въпросът тук за компетентност, а е въпрос за безпристрастност, защото един такъв въпрос, който засяга свободата на мисълта, на словото, на убежденията, не може да бъде предмет на законодателни прения. Това не позволява конституцията. Ако искаме да бъдем конституционна и демократична страна, ние не можем да разискваме наредби, които ще обличаме във законна форма, задължителна за всички, които наредба засягат духовни и културни блага.

Така че от чл. 2 ние не можем да направим закон. Тръбва ли да говорим тогава за правопис?

Г. г. народни представители! От мотивите към законопроекта се вижда, че ние имаме правопис. Г. министър Найденов в обясненията си казва: „Аз се ангажирам да оставя дори този правопис, който е създаден“. Той не постави непременно условие да направи нов правопис. Той не направи пред нас едно заявление, една молба, да ни замоли: понеже във правописа, който правителството въведе в 1923 г., има недостатъци, дайте ми възможност да направя друг. Той казва: „Не, аз мога да оставя и същия правопис; аз правя концесия на всички научни издания, които могат да се печатат на правопис, който авторите имат смисълът съобразен със своите научни разбирания; но има друг един въпрос, въпрос национален, въпрос народен, въпрос племенен — тръбва една унификация на писменния израз на нашия език, тръбва една общност във начина, по който ние изразяваме мисълта си чрез писмени знаци“.

Г. Мирчев, като представител на парламентарна група, заяви тук, че той ще поддържа един правопис, който ще бъде огледало за едно национално единство във тази област. Г. Силиянов с жар поддържа същото. Аз съм на същото мнение. Но този въпрос търпи възражения много сериозни, много основателни, търпи възражения политически. Ако ние, една конституционна страна, можем да правим ограничения във тия културни и духовни области, да не се сърдим на съседите, под чийто режим пъшкат наши малцинства, когато им правят културни ограничения, защото това ще ни го направят въ конференцията като възражение, като упрек, ще ни го посочат като политика — че и ние вървим по същия път, по който вървят и те.

К. Къчев (д. сг): Ние го налагаме за друга цел, а от там се вършат ограничения за друга цел. Аз съжалявам, че правите такива бележки. Голяма грешка е.

Д. Кьорчев (нац. л): Аз смислям, г. г. народни представители, че нашата конституция, въз основа на която ние тръбва да бъдем демократичен народ, по никакъв начин не тръбва да ни увлича във въпроса, за който скъпо се плаща. Аз ще ви приведа един пример от преди два месеца.

Бившият унгарски министър на правосъдието Емил Нати отиде в Англия и след голямите статии на Лорд Ротърмер държа реч за ревизия на Трианонския договор. На 6 декември той се върна в Буда-Пешта и като напусна партията на Бетлен, заяви публично и на правителство, и в Парламента, и на вестникарите: „Въ Англия аз бях поставен пред много големи изпитания. На една конференция ме заеха: „Вие прилагате ли аграрната реформа, т. е. ограничавате ли латифундизма, за да могат бедните селяни да имат земя?“ Казах им: „Не“.

„Съ какво право искате тогава да вземете земята на угарци, които са в Ромъния и които имат възможност да имат хиляда декара земя, да бъдат при вас?“ — Но това не е важно. Казах им: „Правите ли конфискация на печатни издания?“ — Да. — „Вие имате право да искате от демократична Европа ревизия на един мирен договор дотогава, докато не станете един културен народ“.

Х. Стоянов (д. сг): Чудесна апология на сръбския западизъм! Никога не се надявах, че Вие ще я направите.

Д. Кьорчев (нац. л): Това е отговорът, който англичаните дадоха на агитациите на Емил Нати.

К. Къчев (д. сг): Хората там могат така да преценяват, а ние ще преценяваме с нашите очи на български.

Д. Кьорчев (нац. л): И смисляйте, г. г. народни представители, че най-голямото добро, най-голямото благодеяние, което ние можем да направим във бъдеще на нашия народ за извоюване права, които имаме по договора, за поставяне тия въпроси на разискване, за ангажиране европейското обществено мнение с тях, ще бъде направено тогава, когато ние сме една държава на ред, когато сме една държава на конституционен порядък и когато не правим впечатление с въпроси, които могат да създадат и обратно мнение за нашата страна.

К. Къчев (д. сг): Смятате ли, че е редно всеки да пише на правопис, както му е скъп?

Д. Кьорчев (нац. л): Аз смислям и друго нещо, г. г. народни представители: че ако ние поставим санкции, комунистите или еднофронтовците да пишат така, както искат, ние, тяхната преса става по-опасна, става по-популярна, ако е подписана на общия правопис, отколкото сега, когато се самоизолира с един правопис, който не е на българския народ. Вземете земеделците. Те отначало имаха друг правопис, след това заночаха да пишат на правописа, който е установен.

Х. Силиянов (д. сг): Кои — „Врабча“ ли?

Д. Кьорчев (нац. л): Да, „Врабча“. „Врабча“ пише така, както пишете и вие. А онзи, който останат да пишат на друг правопис, аз смислям, че е по-тактично за нас да ги видим във този им образ, за да ги откриваме всеки ден, за да разбираме техните писания и техните намерения.

Искане от говорителя: Не развращава ли това?

Д. Кьорчев (нац. л): Ние ще се борим с това; и ние успяваме. Нека развним върху всичко туй. Аз не съм защитник на граждански права, от упражняването на които ще се внесе анархия във страната. Но аз считам, че гражданските права тръбва да бъдат пазени по такъв начин, че правата на отделния гражданин да представляват правата на целия народ.

Ако приемем законопроекта само с първия член, ние ще извършим една добра работа. Но ако го приемете с втория член, вие няма да имате закон за правопис, вие абсолютно нищо не създавате.

Х. Силиянов (д. сг): Ами че ако с втория член се узакони министерското постановление от 1923 г., какъ да няма закон?

Д. Кьорчев (нац. л): Постановлението, за да стане закон, тръбва да стане закон по реда си. Дайте да направим тогава един правопис в Камарата. Но аз смислям, че цялата Академия на науките да бъде тук, всички филолози да бъдат в Народното събрание, то пак не бива да се занимава с този въпрос.

За да свърша, г. г. народни представители, ще кажа, че аз считам, че Народното събрание и политическият парти неслъзнателно и неуспешно се дават във ръцете на ония, за които говори г. Стоянов и които никога няма да се споразумеят върху нормите на българския правопис. Като намфрат един министър нов или приятел, ще дойде един: „А бе не може ли такъв правопис да направим“, ще дойде друг: „Не може ли такъв да бъде“, и правописът ще заприлича на един гъздей; един го чуки отсам, друг го чуки отатък, докато го счупят.

Министър Н. Найденов: Не съм от тези министри.

Н. Мушанов (д): А бе колко министри в България са изменявали правописа!

Д. Кьорчев (нац. л): Няма министър, който да не е закачан от филолозите.

Н. Мушанов (д): Да, ама ще тръбва да дойде на акъла на филолозите. И затуй не са се намирали такива министри.

Д. Кьорчев (нац. л): Много пръва е мисълта на г. Стоянова, че филолозите, поради амбиция, поради този подантизъм, тъй свойствен на онзи, които са специа-

листи, органически не сж въ състояние да постигнатъ едно единство. Онзи, който вижда едно ъ тамъ, където мисли, че не трѣбва да има ъ, страда, защото той е специалистъ, той е филологъ. Хайне едно време е казалъ: „Докато има свѣтъ, ще има панталонджии, ще има и филолози, защото свѣтътъ никога нѣма да престане да има нужда отъ гасци и отъ спрѣгане на глаголи“.

С. Савовъ (д. сг): Но не всѣки, който има гасци, може да дращи!

Д. Кьорчевъ (нац. л): И туй, което каза г. Силиновъ, че задачата на политиката е да обърне внимание на всички тия въпроси, е вѣрно, но вие сте избрали единъ пътъ лошъ, вие сте избрали единъ пътъ несъстоятеленъ. Вие имате правописъ, искате новъ, не го знаемъ какъвъ ще бѣде тоъ.

Н. Мушиковъ (д): Същиятъ.

Д. Кьорчевъ (нац. л): Тази работа става на довърне. Независимо отъ туй, на новия правописъ, изработенъ въ Министерството на народното просвѣщение, искате да дадете характеръ на законъ. Това не може да бѣде.

Ето защо азъ считамъ, че както мотивитѣ къмъ законопроекта не оправдаватъ неговия текстъ, така и чл. 2 на този законопроектъ не дава възможность да постигнемъ резултати.

Понеже обещахъ, че ще говоря много накъсо, считамъ, че тѣзи бележки, които направихъ, бѣха достатъчни отъ формална страна като възражения основателни срещу приемането на текста на закона съ чл. 1 и съ чл. 2. Ако искате така да приемете законопроекта, тогава допълнете редакцията, че правописътъ ще се направи отъ Народното събрание по предложението отъ министерството и тогава той ще бѣде задължителенъ, като законъ. Ако се решимъ въ тази областъ да направимъ суверенно това, да създадемъ правописа съ законъ, тогава нека потърсимъ, както каза г. министърътъ, единъ компромисъ, да постигнемъ, както каза и г. Влайковъ, едно разбиране, та санкциитѣ, които се налагатъ, да нѣматъ характеръ, да нѣматъ особеность да ни напомнятъ цензурата, която конституцията забравява.

При тѣзи условия, азъ считамъ, че представениятъ законопроектъ не може изцѣло да се гласува. Чл. 1 можемъ да го гласуваме и съ него да завършимъ законопроектътъ; да отиде въ комисията и тамъ да се разискватъ всички

онѣзи въпроси, които тукъ се повдигнаха и имаха характеръ на наученъ споръ.

Съ въпроса за правописа нѣкои — споредъ мотивитѣ на законопроекта — искали да правятъ партийно знаме, котерийно знаме и пр., а други — национално знаме. Еднакво грѣшатъ и дветѣ страни. Въпросътъ за правописа е строго наученъ въпросъ. Въпросътъ за нашия езикъ, за неговото развитие, за неговия правописъ е наученъ въпросъ и съ него най-напредъ сж се занимали чужденцитѣ, преди да се занимаятъ българи. Старо-българската граматика е писана отъ чужденци, изследванията върху нашия езикъ, особено филоложикитѣ, сж правени отъ чужденци.

К. Кънчевъ (д. сг): Тогава нѣмаше българска държава.

Д. Кьорчевъ (нац. л): Въпросътъ, повтарямъ, е наученъ.

К. Кънчевъ (д. сг): Не е само наученъ въпросъ.

Д. Кьорчевъ (нац. л): Опази страна на правописа, която вие считате, че трѣбва да бѣде национална, ти е въз основа на придобити резултати, но когато тия резултати ще ги фиксираме като национално придобитие, ще го правимъ чрезъ законъ, чрезъ самата Камара, а не по делегация на министра, защото конституцията не позволява това.

Министъръ Н. Найденовъ: Пакъ съ законъ ще бѣде.

Председателятъ: Преди да вдигнемъ заседанието съобщавамъ, че е поставило питане отъ народния представителъ г. д-ръ Кънчо Милановъ къмъ министра на обществения сгради, жилищата и благоустройството, съ което пита: може ли министърътъ да освѣти Народното събрание по разпространениитѣ отъ народния представителъ Георги Поповъ слухове противъ нѣкои чиновници и противъ самия министъръ по търга за доставката на тръби.

Питането ще се предаде своевременно на г. министра, който, вѣроятно, ще отговори следующата сѣдница.

За утрешното заседание председателството предлага да остане дневниятъ дневенъ редъ.

Който сж съгласенъ за утрешното заседание да остане дневниятъ дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 19 ч. 40 м.)

Председатель: АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ

Подпредседатель: А. ХРИСТОВЪ

Секретарь: Н. С. ТЪРКАЛАНОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.		Стр.
Отпускни разрешени на народните представители: Георги Петровъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Стойчо Георгиевъ, Стоянъ Кърловъ, Еминъ Агу- шевъ, Хафузъ Садъкъ Алиевъ, Стефанъ Дими- тровъ, Иванъ х. Николовъ, Георги Драгиевъ, Ди- митъръ Яневъ, Петъръ Тодоровъ и Хюсеинъ х. Галибовъ	887	Питане отъ народния представител д-ръ К. Мила- новъ къмъ министра на общественитъ сгради, пътницата и благоустройството — пита: може ли министърътъ да освѣти Народното събрание по разпространенитъ отъ народния представител Г. Поповъ слухове противъ нѣкои чиновници и противъ самия министъръ по търга за доставката на тръби (Съобщение)	903
Запитване отъ народните представители: И. Георговъ и Н. Андреевъ къмъ министра на вътрешнитъ работи и народното здраве за насилия, извър- шени презъ време на селско-общинскитъ избори (Съобщение)	887	Законопроектъ за отмѣнене закона за общъ бъл- гарски правосъдъ (Първо четене — продължение разискванията)	887
		Дневенъ редъ за следующето заседание	903